SÖRMLANDSLÅTEN

NR 2-3 1972

SCHOTTISNUMMER

UR INNEHÅLLET:

Schottis i Södermanland

Riksspelmansstämma i Södertälje

Zornmärket

Dragspelsdebatt

Sorundadräkten

Schottis!

SÖDERMANLANDS SPELMANSFÖRBUND • SÖRMLÄNDSKA UNGDOMSRINGEN

I den mån samtliga sidor finnes med i denna utgåva och äro de åsatta rättvisande sidonummer, skolen I finna följande lärorika uppsatser:

Jo, redaktörn...	A Blomberg	2
Att äldre tiders kultur...	H Sjöberg	3
Riksspelmansstämma i Södertälje		4
Schottis i Södermanland	H Sjöberg & A Blomberg	5
Breflådan		10
Grammofon		12
Gubbsnack	Sture Nilsson	13
Musiklivet i Nynäs skärgård	Ragnar Gustafsson	14
Om notskriften		16
Musik är ett tillstånd i kroppen		16
Naverlönnspolskan	Nils Olsson	17
Zornmärket	A Blomberg	18
Traditioner af Swenska Folk-Dansar		19
Ett inlägg i dragspelsdebatten	Majken Carlsson-Jakobsson	20
Sorundadräkten	Margit Hultman	21
Skäftekärr på Öland	Bo Eriksson	24
Sörmländska spelmän	Ivar Hultström	25
Dragspelet återupprättas		27

SÖRMLANDSLÅTEN distribueras till medlemmarna i Södermanlands Spelmansförbund och Sörmländska Ungdomsringen. Utomstående kan göra en prenumeration på spelmansförbundets cirkulär (inklusive SÖRMLANDSLÅTEN) för ett år genom att sätta in kr 10:-- på postgiro 12 24 74, adress: Södermanlands Spelmansförbund, c/o Bo Classon, Södertälje. Skriv "Cirkulärprenumeration" på talongen.

Upplaga 1000 ex

Utkommer 2 gånger per år.

Redaktör: Arne Blomberg, Holmfastvägen 8, 151 36 Södertälje. Rel. (0755) 64686

Jo, redaktörn ...

Varför ända in i blåsvedda kom inte SÖRMLANDS-LÅTEN till jul?

- Jo, tryckeriet flyttade...

Men varför då inte förrän i februari?

- Hm, jag kan nog inte hitta på några ursäkter. Men givetvis räknas det här numret till 1972 (för dem som prenumererar).

Ja, men dubbelnummer igen, det är väl ändå i svagaste laget?

- Har huvudsakligen ekonomiska orsaker. Sedan starten 1968 har framställningskostnaderna mer än femdubblats. Vi får nog inse att två nummer per år är vad kassan orkar med.

Ursäkter till allt! Hur blir det med nästa nummer då?

- Beräknas utkomma i juni, lagom till riksspelmansstämman i Södertälje.

Månne det?

o o 0 o o

För övrigt är att notera, att det här numrets tema är schottis, en dans- och musikform som tyvärr behandlats mycket styvmoderligt av dansare och (i synnerhet) spelmän. Flera modernare dansformer kommer att behandlas i kommande nummer! Nästa utgåva kommer att behandla polketten (2-takts).

Spelmanslagen erinras om att det är dags att sända in verksamhetsberättelse för 1972 till Henry Sjöberg, Rönningevägen 38, 151 24 Rönninge, som i sinom tid färdigställer spelmansförbundets dito. Det blir som vanligt en ganska diger lunta.

Mer än något annat har kanske 1972 varit ett utbildningens år.

Till gehörskursen i höstas med ca 30 platser kom över 50 anmälningar, vilket medfört en dubblering. Kursen kommer att följas av ytterligare två steg under året. Intresset är överväldigande!

Medlemstillströmningen fortsätter. Vid årsskiftet passerade spelmansförbundet 375 medlemmar. Förbundet är inte bara landets äldsta utan också ett av de allra största!

Den största händelsen 1973 blir folkloreveckan 11-17 juni i Södertälje. Läs mera om den i tidningen! Detta är ett stort evenemang och kommitterade hoppas på många, många hjälpsamma människor.

Nu har red yrat färdigt; fortsätt framåt i landets senaste julnummer 1972!

Arne

ATT ÄLDRE TIDERS KULTUR SKALL TAS TILL-VARA OCH LEVANDEGÖRAS ...

Den här rubriken låter som en målsättningsparagraf i ett spelmansförbunds stadgar. Det är ett av de sju strategiska krav, som Statens Kulturråd ställer upp i sitt betänkande för kulturområdets organisation och uppläggning i framtiden.

Det är vackra ord, men man bör nogsamt notera, att det är just bara detta - ord. Det är väl otänkbart, att det är en direkt ny tankegång detta, att ta tillvara äldre tiders kultur. Låt oss se vad staten gjort hitintills.

Statsbudgeten är intressant. Den borde spegla makthavarnas intresse för detta.

Musikpengarna i statsbudgeten fördelar sig sålunda:

Rikskonserter	14.858.000
Regionsmusiken	21.004.000
Yrkesorkestrar	10.888.000
Orkesterföreningar	170.000
Fria musikgrupper	150.000
Amatörorkestrar	110.000
Jazz	50.000
Folkmusik	20.000
	47.250.000

Siffrorna talar för sig själva - den enda kommentaren som väl är på sin plats gäller faktiskt den minsta summan. Det är väl i och för sig ganska klart, att den egentligen inte kommer folkmusiken till del. Jag har personligen inte hört något spelmansförbund, som fått någon del av dessa pengar.

Men något som gör bilden intressantare är Konsertbyråutredningens undersökning om svenska folkets musiksmak. Det man gillar bäst kommer här:

1. Gammaldans
2. Visor och ballader
3. Spelmanslåtar
4. Modern dans
5. Andliga sånger
6. Operett
7. Klassiskt
8. Pop
9. Jazz
10. Opera

Jämför tabellerna!!!
Vad staten än har gjort, så inte har man tagit hänsyn till svenska folkets rätt att bestämma i vitala frågor.

Låt oss övergå till att granska vår egen insats för kulturen. Vad har spelmansrörelsen egentligen gjort för att ta tillvara äldre tiders kultur? Vårt eget förbund har samlat i ladorna. Uppteckningar i massor finns i vårt arkiv - ingen vet egentligen hur många, men Gustaf Wetter uppskattar dem till "inte under 4.000". Vi har ett förstklassigt bibliotek över folkmusik, vi har ett underbart register över spelmän som funnits och finns i vårt landskap med mera, med mera ...

Men - mycket återstår!
På önskelistan för de närmaste åren står:

Genomgång av den insamlade folkmusiken.
Någon form av registrering.
Intensifiering av inspelningsarbetet med tyngdpunkten lagd på spelsätt.

Men, om vi nu anser att vi efter bästa förmåga tagit tillvara gamla tiders kultur, så återstår att levandegöra den.

Är vi klara över hur vi ska gå tillväga?

Nya grupper växer upp! Att överföra det "gamla spelet" till dessa är en uppgift som fordrar mycket. Stilbildning behövs, men är svår att uppnå. Bengt Lövberg i Småland är ett utmärkt exempel på en stilbildare som är lyhörd för sin musik och medveten om sin väg. Andra bra exempel finns: Kalle Almlöf och Anders Rosén i Västerdalarna, Ö-gruppen, Rombo. Samtliga har det gemensamt, att de tagit upp en smal sektor av vår folkmusik och omhuldat den.

Stilbildningen inom vårt eget landskap kan lösas på samma sätt. Men det finns naturligtvis andra sätt. Utbildning är en väg. Men hur? Hos oss har vi haft kurser (utan hjälp av statspengar förstås) under några år och nu börjar vi skönja resultatet. Men det är en sorgligt liten del vi kan nå. Vi måste säga nej till en stor grupp människor bara av ekonomiska skäl.

En annan väg är en ny typ av spelmanslag, som integrerat funktionen i spelet. Våra nya lag kan alltså bestå av en grupp människor med folkmusiken och folkdansen som gemensam nämnare. De träffas t.ex. två gånger per vecka - en gång för att spela, en gång för att dansa. Men - och detta är viktigt - det är samma personer som spelar och dansar. Där tror jag att vi har möjligheten att verkligen levandegöra vår gamla folkmusik.

På detta sätt tror jag att vi når upp till det som vi väl alla har i vår målsättning...

... att äldre tiders kultur skall tas tillvara och levandegöras.

Henry Sjöberg

Riksspelmansstämma

i Södertälje

Sörmländska Ungdomsringen, Södermanlands Spelmansförbund, Södertälje kommuns kulturnämnd och Rikskonserter är arrangörer för årets riksspelmansstämma.
Stämman kommer som avslutning och höjdpunkt på den folklorevecka, som äger rum i Södertälje den 11-17 juni 1973. Det är en massiv satsning på det folkliga kulturarvet som görs under veckan och det är resultatet av ett årslångt förberedelsearbete av arrangörerna.

Att Södertälje valts som plats för festligheterna är ingen slump. Södertälje kommuns riksbekanta kulturutbud omfattar givetvis även äldre folklig kultur. Dessutom är det 50 år sedan den första spelmanstävlingen ägde rum i Södertälje den 2-3 juni 1923, arrangerad av Östra Sörmlands Kulturhistoriska Förening. 1973 är alltså jubileumsår! Platsen för årets stämma, Södertäljes friluftsmuseum Torekällberget, är densamma som för 50 år sedan.

Folkloreveckan inleds som sig bör med en stämma på Torekällberget på annandag pingst (11 juni) och den efterföljande veckan kommer att fyllas av aktiviteter med folkmusik och -dans. Vi vet redan nu att en stor del av landets bästa spelmän kommer till kringelstan och att folkdansare från sex länder möter upp. Synbart resultat av dessa kommer att bli tre olika scenprogram med musik och dans av direkt folklig karaktär. Dessutom ordnas preliminärt en kör- och en balettföreställning med folkligt material.

På halvdussinet platser i kommunen ordnas utställningar och troligen blir det också en folkmusikkurs under veckan.

Som vanligt i Sörmland kommer det att bli många tillfällen till dans till spelmännens musik. Fyra stora samkväm kommer att ge alla spel- och danslystna möjligheter till aktivitet.

Parallellt med de olika programmen pågår under torsdag-lördag uppspelning för Zornmärket, vars silvermärke som bekant upphöjer ägaren till riksspelman.

Den avslutande stämman på söndagen blir kanske den största sörmländska stämman genom tiderna. Förutom den högtidliga utdelningen av Zornmärken blir det då musik och dans från hela landet (och drygt det).

Vi tror att många kommer att offra några semesterdagar och tillbringa en försommarvecka i Södertälje den 11-17 juni. Anmälan skall vara stämmokommittén tillhanda senast den 3 maj. Blanketter för anmälan kommer att distribueras till samtliga spelmansförbund och till Hembygdens prenumeranter i början av april.

Boka redan nu in hela veckan 11-17 juni för folklig samvaro i Södertälje!

SCHOTTIS I SÖDERMANLAND

Som första nummer i en serie artiklar, som avser att belysa den tidigare försummade sekelskiftesreperatoaren, kommer här en presentation av schottisen eller, som den egentligen borde heta, schottischen.

Som namnet anger är det någonting vi fått via Tyskland; schottisch betyder egentligen skotsk och det handlar i första hand om den skotska dansen. Men inte i det skick som skottarna dansar den, utan som Paris tar upp den. 1830-40 konstruerar man i Paris en modedans, som man döper till Ecossaise (fr. skotsk) eller Ecossaise-vals. Dansen blir populär och sprider sig ut över Europa. Att man i Tyskland kallar dansen för Schottisch är ganska följdriktigt, liksom att man i de södra och västra delarna av vårt land kallar den för skotsk. Men i mellansverige är det tyska namnet vanligast. Andra namn på dansen är t. ex. tysk-polka. Släktskapen med polkan är given. Båda dansformerna har det karakteristiska halvsteget eller tresteget. De blir populära i salongerna ungefär samtidigt i mitten av 1800-talet, men når ut till landsbygdens befolkning först i slutet av 1800-talet.

Det som kännetecknar schottisen är två tresteg framåt och fyra steg runt (två varv). Ett steg, som finns med från början, är tvåstegsvalsen, dvs det snabba omdansningssteget, som vi vanligen kallar för hoppsa. Det här beskrivna kan vi kalla för grundform, men när vi kommer fram till vårt århundrade, har så mycket dialektala former och sammanblandningar med polkan ägt rum, att det är ganska ovanligt att finna schottisen i just denna form.

I slutet av 1800-talet kommer så ytterligare en modedans från Paris. Denna gång heter den Pas de Quatre (fyra steg) och den enda skillnaden från den ursprungliga schottisen är att man i P. d. Q. hoppar runt i omdansningen i stället för går. Vidare så hoppar man i slutet av tresteget. Dansformen kallas också ute i landet för hoppschottis - för att kunna skilja den från den tidigare.

Folkliga varianter från Södermanland

Vi förutsätter, om inget annat skrivs, att dansarna står uppställda parvis vända i dansriktningen. Pojken till vänster om flickan.

1. Valsfattning hela dansen.
   Två tresteg framåt, två steg runt. Därefter markering av takten genom att slå ner med händerna två gånger.
   (Julia Bodin, Brandalssund)

2. Två tresteg framåt, ett steg med dansriktningen, ett steg mot samt ett varvs omdansning med två steg.
   (Oskar Karlsson, Gryt)

3. Två tresteg framåt, pojken fortsätter framåt med två gångsteg, samtidigt som flickan svänger under hans arm ett varv. Därefter ett varvs omdansning med två steg.
   Det här temat varieras i det oändliga. Flickans omsvängning under arm kunde tydligen läggas in på valfri takt. Försök att börja dansen med omsvängning under arm samt därefter omdansning eller ett tresteg framåt samt omsvängning under arm samt omdansning. Man kan också avsluta omdansningen med en omsvängning under arm.
   (Uppteckningar från Mörkö, Vagnhärad, Mariefred m. fl. platser)

4. Ett tresteg från varandra, ett tresteg mot varandra samt omdansning.
   (Mörkö)

5. Ett tresteg från varandra, ett tresteg mot och förbi varandra, två gångsteg så att pojken kommer mitt för flickan samt ett varvs omdansning. I den här formen var det vanligt att variera med variant fyra.
   (Stigtomta)

6. Ett tresteg från varandra, samtidigt vändning ett varv, pojken motsols och flickan medsols, ett tresteg mot varandra utan vändning samt omdansning två varv.
   (Turinge)

Vid dessa typer, där man dansar från varandra, hände det att man bytte flicka. De meddelare som talar om detta har aldrig hört talas om någon organiserad form av flickbyte, utan det har alltid varit helt improviserat.

7. Samtidigt som pojken går fyra små steg framåt, dansar flickan runt honom med två tresteg utan att de släpper handfattningen. Därefter omdansning.
   Här hände det ibland att flickan släppte pojken och dansade till pojken bakom och dansade om med honom.
   (Södertälje)

I de flesta av de varianter som beskrivits här förekom som alternativ hoppsa-steget i omdansningen. Steget kan lättast förklaras med att man tar fyra steg per halvtakt, dvs åtta steg i takten. Låter svårt när man läser det, men är faktiskt ganska lätt att utföra.

Du som läser detta - försök; alltid är det någon variant som passar.

Musikaliskt är det egentligen samma förhållande som med dansen. Om det är en Rheinländer eller en schottis man spelar är svårt att avgöra. En tumregel är, att om melodin påminner om en angläs är det troligt att det är en schottismelodi. De exempel som vi tar med här har vi inte själva klassat som schottis utan det är meddelarens uppgifter.

I nästa nummer är det vår åsikt att presentera polkor och polketter (2-takt). Därför är det vår förhoppning, att vi under julen skall se glada och förnöjda spelmän och dansare runt om i Södermanland som, medan de roar sig med schottisvarianter, funderar ut lämpligt polkettmaterial att sända in till Sörmlandslåten.

LYCKA TILL!

Henry Sjöberg/Arne Blomberg

1 SCHOTTIS ur notbok skriven 1896 av C A Lindblom, Rejmyre

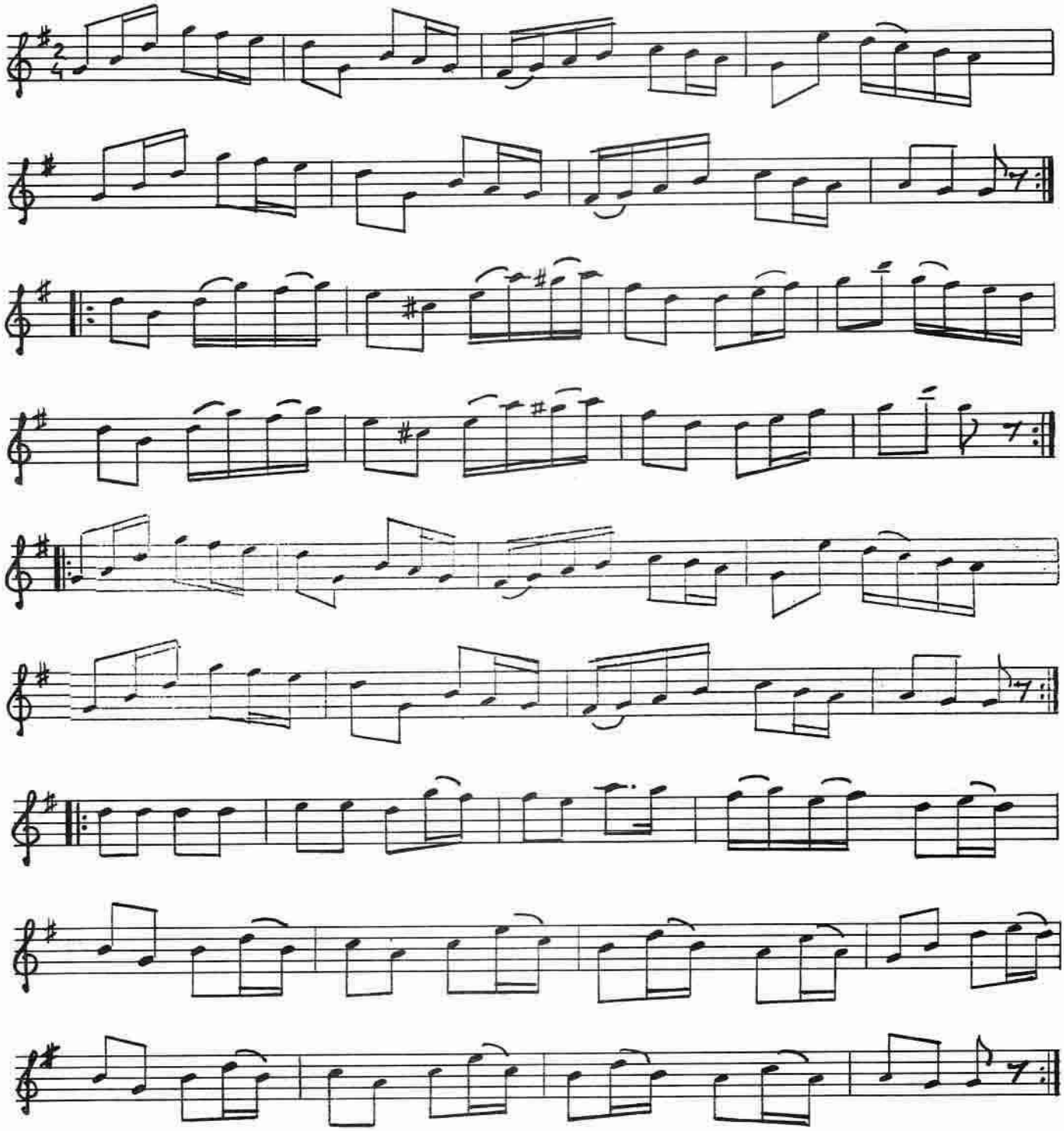

2 SCHOTTISCH efter snickaren Erik Andersson, Valla, f. 1893, som lärt den av Lasse i Forssjö, som spelade den på danssalongen i Forssjö.

Upptecknare: Gustaf Wetter

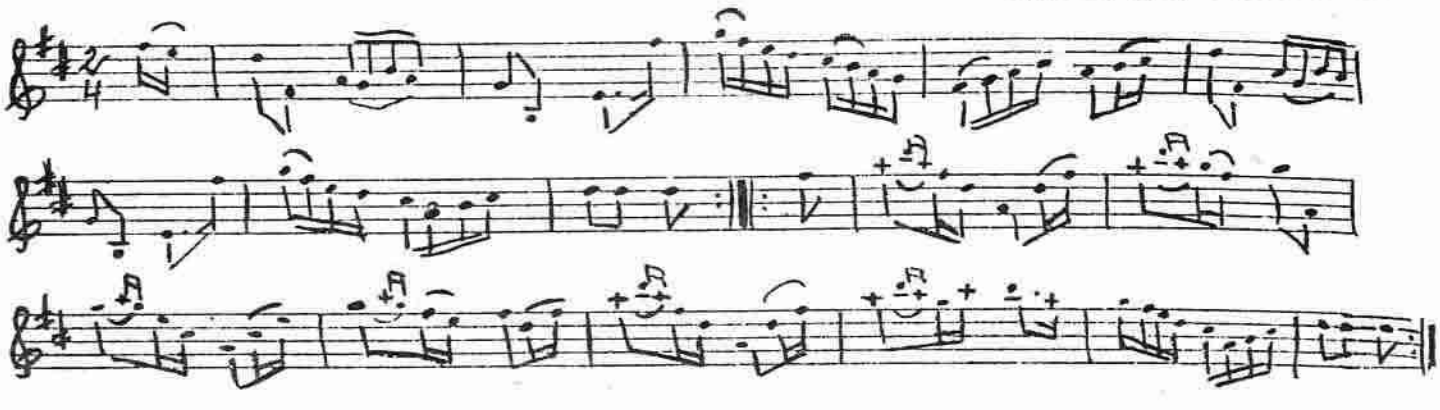

3 SCHOTTIS ur notbok skriven 1896 av C A Lindblom, Rejmyre

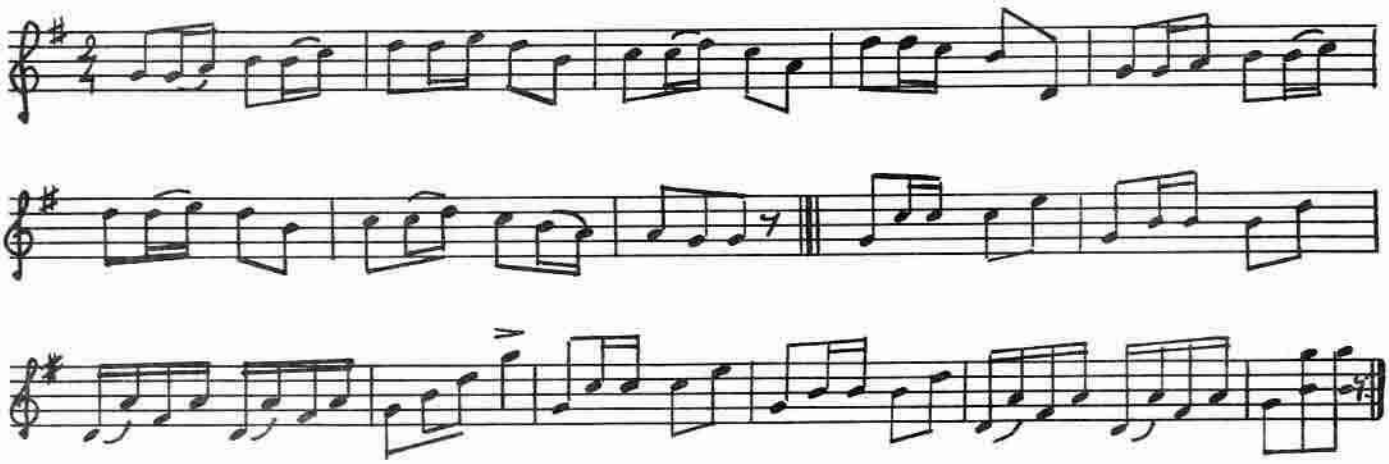

4 SCHOTTIS ur notbok skriven 1896 av C A Lindblom, Rejmyre

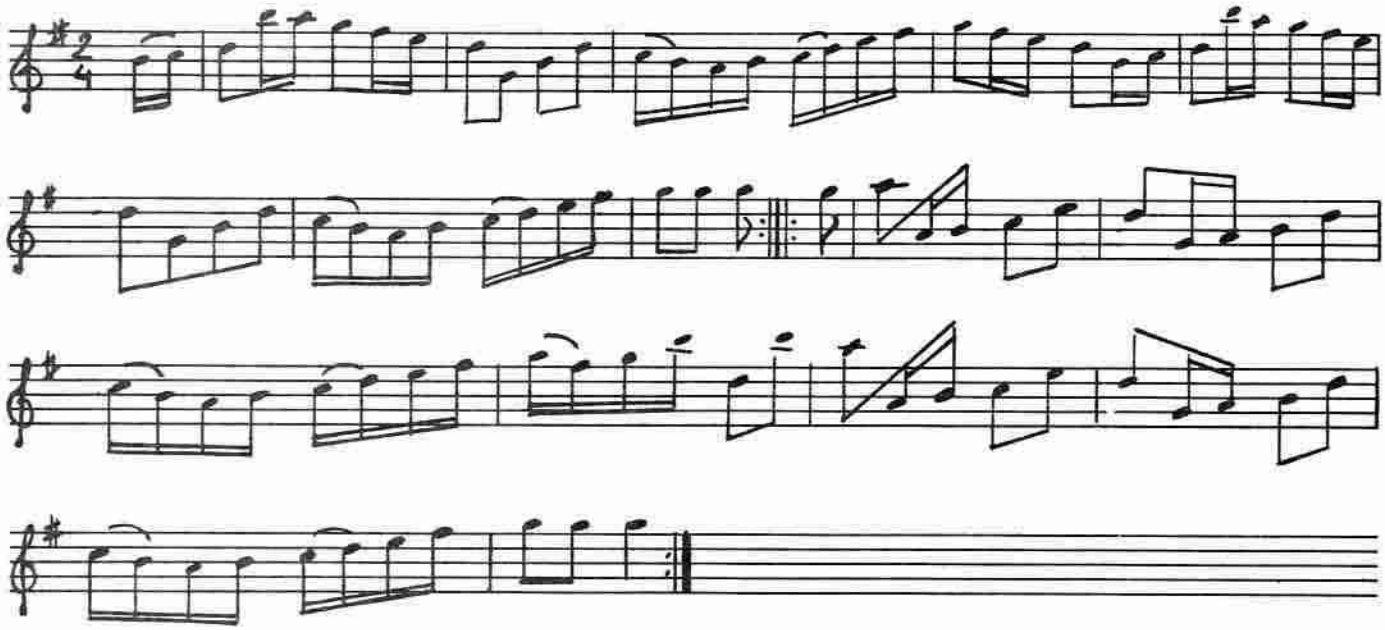

5 SCHOTTISCH, uppteckнad av Gustaf Wetter
efter Anders Gustaf Eriksson, Hägerbo socken, f. 1872

Anders Gustaf hade låten efter Oskar Andersson, Hälleforsnäs

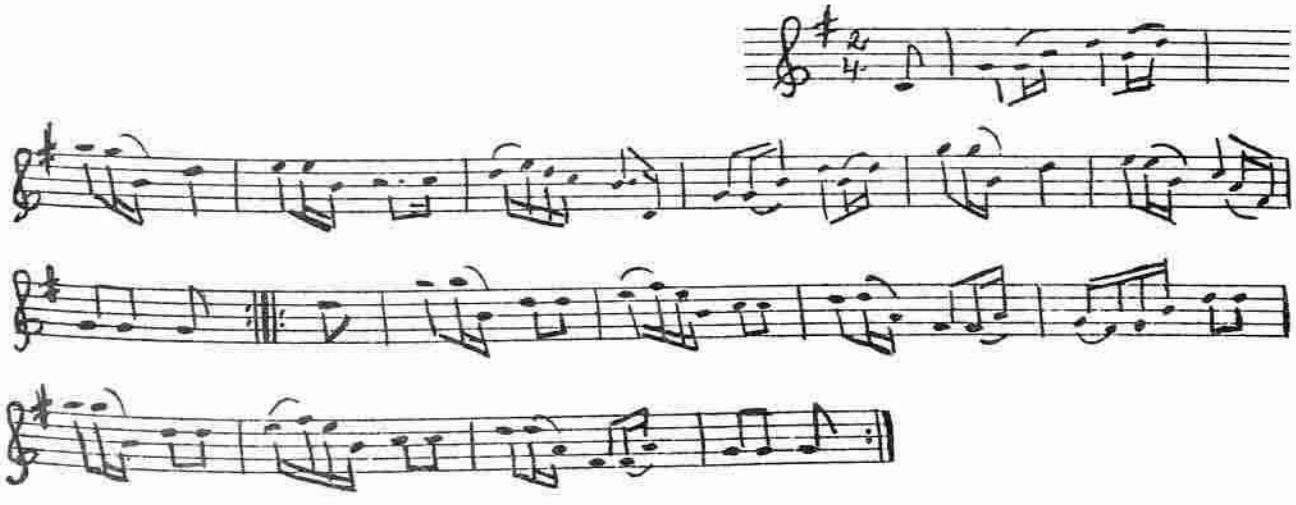

6 SCHOTTISCH, upptecknad av Gustaf Wetter
efter Anders Gustaf Eriksson, Hägerbo socken, f. 1872

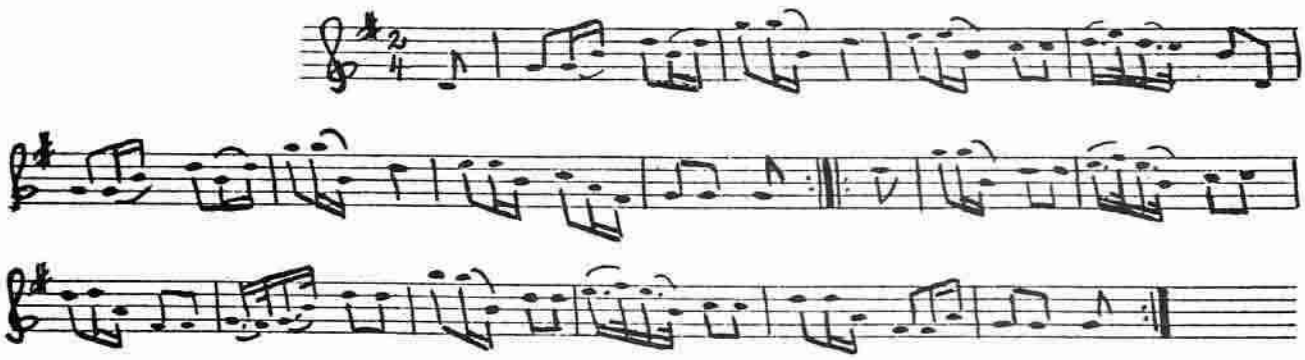

7 SCHOTTISCH, upptecknad av Gustaf Wetter
efter Anders Gustaf Eriksson, Hägerbo socken, f. 1872

Anders Gustaf hade låten efter Albert Boström, Floda

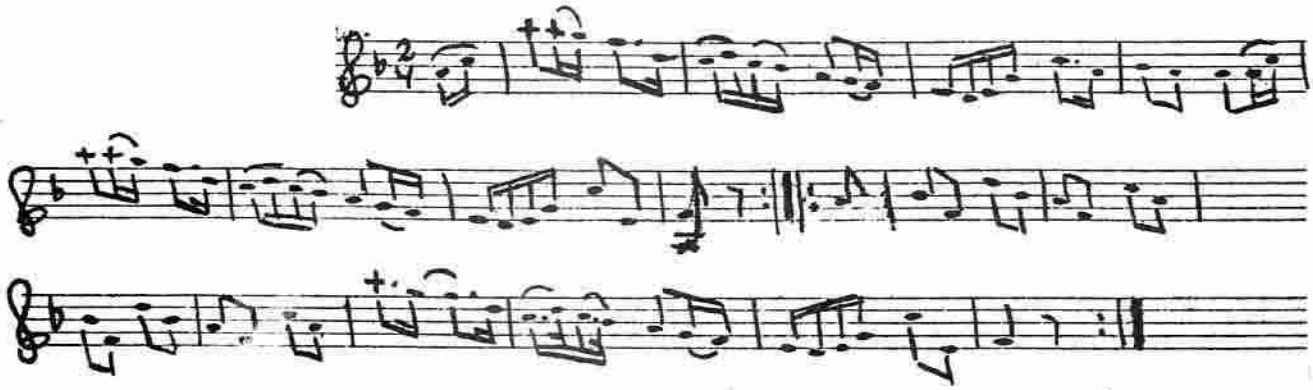

Enligt L. G. Nilsson, Flodafors, kallade gubben Boström dessa melodier angåsen. De skulle ha spelats på bondbröllop i gamla tider, när maten bars in på kalaset.

8 SCHOTTIS, upptecknad 1964 av Gustaf Wetter
efter Erik Fogelström, Stockholm, f. 1881

Fogelström har låten efter Blinde Kalle i Stigtomta,
som levde 1838-1911

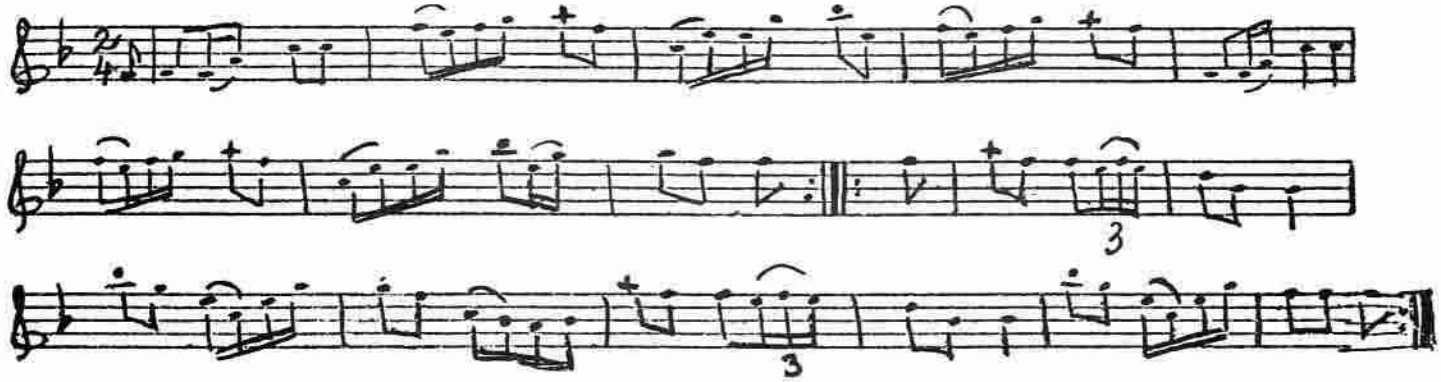

9 SCHOTTISCH efter Axel Andersson, Bergshammar, f. 1909, som har den efter sin far, Gustaf Vilhelm Andersson, kallad Grindstugen.

Uppteckнare: Olof Andersson

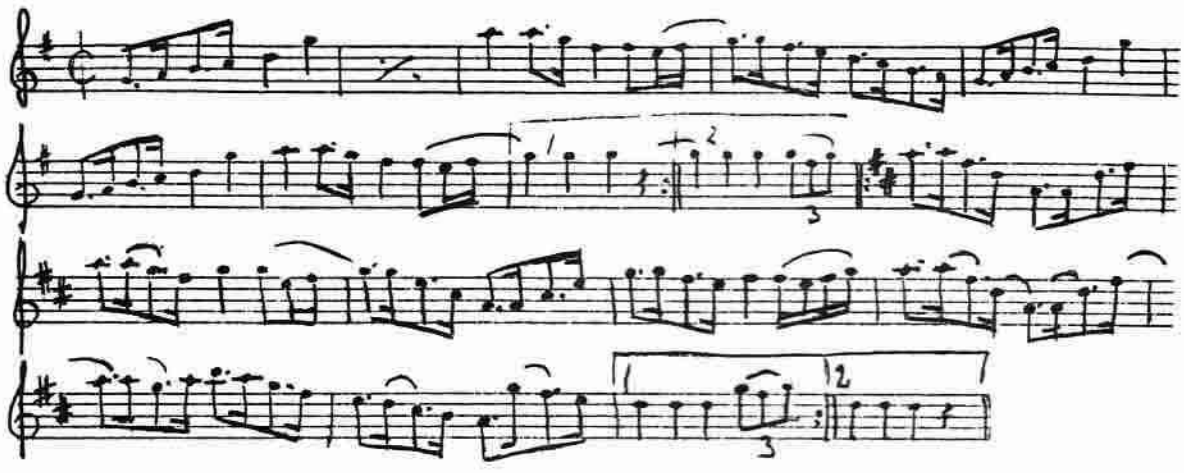

10 SCHOTTISCH, uppteckнad av Gustaf Wetter efter Erik Lindell, Katrineholm, f. 1897

Erik har låten efter sin morfar, mjölnaren Karl Larsson, Eriksberg

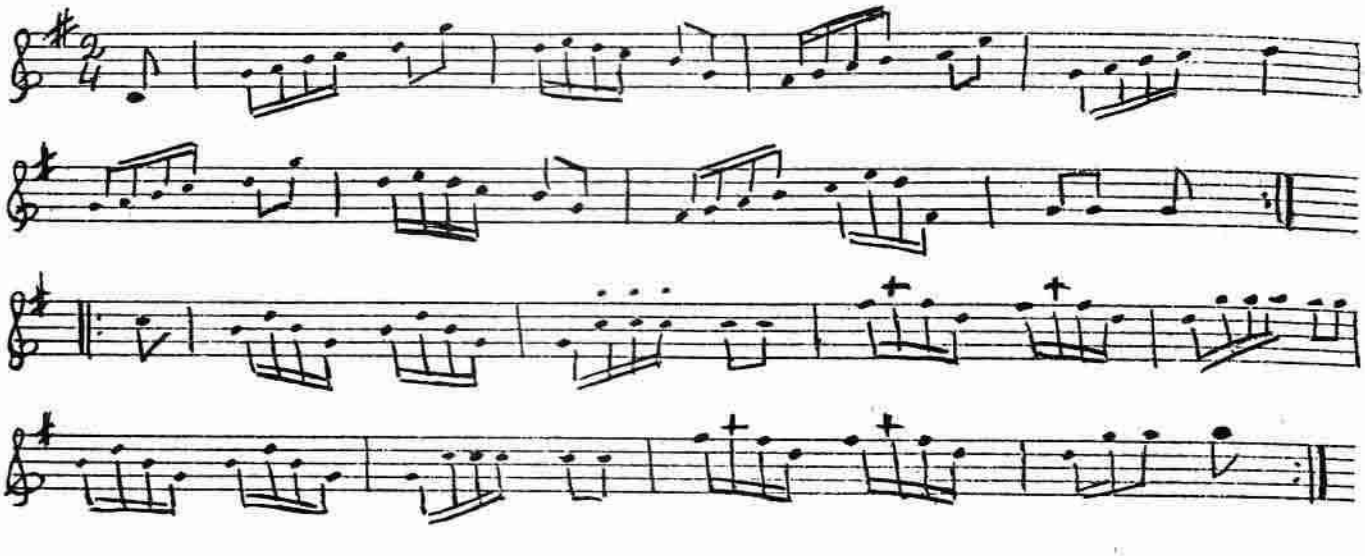

Ovanstående schottismelodier är hämtade ur Spelmansförbundets arkiv. När du spelar dem, så tänk på att tempot förr var lägre samt att melodierna ej spelades så markerat som dagens schottisar. Jämför t. ex. nr 9 och 10! Uppteckningen av Lindells schottis (nr 10) visar på ett "slätare" spel än nr 9.

Nr 5 och 6 är två olika uppteckningar av samma melodi. De är medtagna för att visa differenser i stråkföring.

Breflådan

Gustaf Wetter har i insändare i Sörmlandslåten efterlyst pengar som blev över vid insamlingen till Olof Anderssons minnessten och som förvaltas av Musikmuseet i Stockholm. Efterforskningar har visat att dessa pengar finns på det postgirokonto som speciellt inrättades för insamlingen och att summan därstädes överensstämmer med den summa som anges av Wetter. Förslag ställdes redan vid själva insamlingen att överblivna medel skulle bilda en grundstomme i Olof Anderssons minnesfond. Det är hög tid att detta förverkligas och beklagligt att så ej skett tidigare. Det är emellertid knappast hedrande för minnet av en av våra största folkmusiksamlare att detta sker i en anda av misstänksamhet och försök att så osämja mellan olika grupper i spelmansrörelsen, något som var Olof Andersson själv helt främmande. Inga pengar har således försvunnit, vad man emellertid kan beklaga är att inte minnesfonden kommit till stånd, vid vars skapande helt naturligt Olof Anderssons efterlevande, representanter för spelmansrörelsen och museet bör ingå. Låt denna fråga bli en enande faktor som kommer att främja svensk folkmusik i framtiden helt i enlighet med vår bortgångne väns vilja.

Göteborg och Stockholm den 2 juli 1972

Jan Ling Ernst Emsheimer

Till Sture Nilsson
Tre Rosor

Du skriver om en dragspelare som jag får komplettera.

Dragspelaren ifråga steg en dag upp till Studioradion och bad att få provspela inför vederbörande om sina kunskaper i polskor,- på dragspel,

Efter en del parlamenterande och snack som var dragspelarens specialitet så hallåmannen, sätt igång,

Dragspelaren satte igång, efter några tackter utbrister hallåmannen, - det där är ingen polska, det är ju en hambo. -"För Faan" säger han med en högre röst- Spela en riktig polske,- Det blev en hambo i sakta tackt.-.

Efter några takter slog hallåmannen av-värjande med handen,-sa ej ett ord.
Dragspelaren försvann.

ooOo

Dragspelaren fick silvermärket,-inte på uppspelning på fiol, den kunde han ej hantera, utan, som han själv sade,- således själv upptecknat några låtar till fiol. Duktigt.

Vänligen

Albin Scott

Bergsjö den 23/5 1972

Arne Blomberg
Holmfastvägen 8
Södertälje

Av ett par ord i en artikel i senaste "Sörmlandslåten" förstår jag att Du måste ha fått fel upplysningar från något håll angående SSR:s "sekretariat". Det står att det är en "halvtidstjänst", ett "drömjobb". Jag förmodar att det måste vara min medverkan som "maskinskriverska" som åsyftas, och därför vill jag göra ett tillrättaläggande, så inte alla som läser Sörmlandslåten - som jag tycker är en verkligt intressant, trevlig och nyttig tidning - går och tror att SSR betalar för en halvtidstjänst i sitt sekretariat.

Nej, så här ligger det till. Jag har ett alldeles eget heltidsjobb på dagarna. Eftersom jag är kontorsmänniska och van att skriva maskin, så har jag de senaste tre åren hjälpt Helge Nilsson att skriva ut brev, skrivelser och protokoll samt en hel del stenciler och manuskript till tidningarna m.m. Men detta har jag gjort på fritid på kvällar och helger. Eftersom jag själv är intresserad av allt som rör spelmansmusik (med Sven som läromästare, förstås), så hade jag inte tänkt mig någon ersättning för mitt arbete, men SSR ansåg att jag skulle ha någonting, så jag har faktiskt begärt ca 100 kr per år, beroende på hur mycket jobb det har varit. Men jag tar ingen hög timpenning, det kan jag försäkra.

För övrigt har Du nog fått skrivelser från mig förut, eftersom jag brukar renskriva Svens alla artiklar, men av honom får jag minsann aldrig något betalt! Kan Du förstå? Hej!

SSR:s sekreterares skrivhjälp

Nea Härdelin

JÖR SOM HAN JORT

Stavningen i den nya handelsresandens brev chockerade försäljningsavdelningens folk:

"Jag har vare på de här stelle som aldri tjöpt för ett revöre av oss å jag sållde grejor för nära hundratusen. Nu åker jag til Vesterås".

Innan försäljningschefen hann med att ge felstavaren sparken, kom ännu ett brev:

"Jag kom hit å sållde för en halv milijon".

Rädd för att avskeda och rädd för att inte avskeda den obildade provryttaren beslöt försäljningschefen att låta VD lösa problemet. Det gjorde han också. Morgonen därpå satt de båda breven på anslagstavlan i hallen med ett brev från VD under:

"Vi har hållit på för lenge å förschöka stava i stelle för å selja. Titta på dom här affärerna.

Jag vill alla ska lesa brevena från Jansson som e ute och jör ett fint jobb åt oss, å ni ska gå ut och jöra som han jort"

GRAMMOFON

För några år se'n var folkmusik något av grammofonindustrins gossen Ruda. Utgivarna tävlade med skivköparna om det största ointresset.

I den "gröna vågens" kölvatten följer också ett betydligt ökat urval av svensk folkmusik på skiva. Givetvis är detta av stort värde för både gamla och nya folkmusikvänner, inte minst genom att en hel del av utgåvorna är av stort folkmusikaliskt värde.

Några axplock ur skivhögen:

FOTMUSIK - för stamp och dans

Kristina Frohm och Lennart Eriksson (BÄLG LP 106)

Skivan innehåller sju sörmländska och nio "utländska" låtar. Urvalet är brett; från äldre polsketyper till polkett och schottis. Låtarnas tempo är anpassat till dans (1800-talsformer) och min enda anmärkning är att spelet är litet för "välstädat".

I BUOM heter en annan sörmländsk skiva med Kringelbitarna, som spelar "danslåtar och visor från Sörmland och andra landskap". Dansmelodierna är rytmmarkerade med gitarr (Allan Ljungdahl) och är mycket dansbara; visorna är tyvärr betraktade genom rosafärgade glas. Bästa låtarna är de två mazurkorna efter Karl Karlsson, Dillnäs.
(Sigma EP 1)

ÄLDRE SVENSKA SPELMÄN

24 låtar inspelade av professor Yngve Laurell redan på 1910-talet. Samlingen innehåller 24 mycket fina inspelningar av Höök Olof Andersson, Rättvik, Gössa Anders Andersson, Orsa, Jämt Olof Ersson, Orsa, Bengt Bixo, Mörsil, Gullik Alfred Falk, Borgsjö, Hjort Anders Olsson, Bingsjö, Olof Tillman, Dala-Floda.

Är man intresserad av äldre folkmusik är väl denna skiva ett "måste". Yngve Laurells pionjärarbete har gett oss de äldsta kända inspelningarna från en tid, då spelmanstävlingarna hade väckt upp det falnande intresset för fiolspel. Även tiotalets virtuositet visas; lyssna bara på Spel-Gulles tekniska låtar. Betydligt funktionellare är Gössa-Anders låtar.
(CBS LP 64918)

SPELMANSSTÄMMA I DELSBO (Sonet SLPD-2039) är ett dubbelalbum, som mycket riktigt innehåller musik från Delsbostämman (1971).

Samlingen innehåller närmare fyrtio nummer från landets mest kända stämma. Givetvis är innehållet minst sagt blandat; från organiserat allspel till improviserat buskspel över alla tänkbara varianter däremellan.

Utan tvekan är detta en god bild av spelmansrörelsen i det begynnande sjuttiotalet. Om jag bland olika grupper av nya och gamla, bra eller intetsägande, spelmän skulle försöka göra ett "bästa val", vill jag gärna rekommendera Dig att lyssna på Fridolf Jansson, Singö, och Erling Holmström, Gamla Grisslehamn, när de på nyckelharpa spelar Fridolf Marsgårdsvalsen. Men, som sagt, mycket mycket annat bra finns att lyssna på.

LÅTAR FRÅN ORSA (SR RELP 1124) är en samling äldre inspelningar med Gössa Anders, gjorda åren 1949 - 1959.

Att just Orsa-spelet kommit i ropet är ju inte förvånande. Det är ett mycket ålderdomligt spelsätt, som bevarats i dessa trakter. Tre av låtarna sekunderas av dottern Gössa Anna.

VÄSTERDALTON (FJD LP 72-001)

Sist men inte minst: en helt underbar skiva med Dansar Edvard Jonsson, Kalle Almlöf och Anders Rosén.

De unga spelmännen Kalle och Anders har orienterat sig bakåt i tiden och kan på denna skiva presentera ett utsökt ålderdomligt spel. Köp denna skiva!

Tyvärr har inte alla skivaffärer insett nödvändigheten av att vara välsorterad i svensk folkmusik. Fortfarande är det så illa, att man i folkmusikfacket mestadels bara finner äldre inspelningar med Gunnar Hahn, Skansens Spelmanslag osv.

Svårigheterna blir inte mindre av att en hel del av den nuvarande skivproduktionen måste framställas på mer eller mindre privat basis och inte förmedlas via GDC.

Flera av ovanstående skivor kan vara svåra att få tag i - vad gäller Västerdalton kan den köpas från Anders Rosén, Box 1786, 782 00 Malung.

Vid högtalaren

Arne Blomberg

GUBBSNACK

Småvisslande gick jag och pysslade med mina flaskor för jag väntade frukostgäster. Det var två gamla spelmän. Båda kom från norr om Uppland, båda med i både Sörmland, Gillet i Stockholm och sina hemorters spelmansförbund. Vi kan döpa dom till K (Kalle) och S (Svenne). Båda i 70-årsåldern.

Dom kom litet gormande med varann, därför att dom var oense om ifall det var en flicka eller pojke i tonåren dom hade råkat ha sällskap med på tunnelbanan.

Det blåste kallt ute med lite snö, så vi tog en liten bakteriedödare, vars en Aalborgs Jubileum. Varje gång Kalle tog ett glas, så sa´ han högtidligt: "Se upp min strupe, nu kommer syndafloden".

Vi satte igång och slickade i oss stekt salt sill, lök, köttbullar, spjäll, sylta, inkokt makrill i en salig röra, då och då ett järn och: "Se upp min strupe etc."

K: Läste du Sörmlandslåten nr 1, Sture?

"Javisst"

K: Den där Arne Blomberg gjorde väl en tidernas sak. I en enda liten sida formade han in i prick och allt i ett nötskal om folkmusiken, som andra bråkar, kivar, ältar och skriver långa böcker och artiklar om.

S: Visst är det bra. Det är ju bara att konstatera att gubbarna på artonhundratalet greja sej en fiol och spelade som dom andra. Om dessa va gamla, unga, smeder, lantbrukare, om det var danser, visor, marscher, psalmer är inget att snacka om. Men det var ju klart, man fick följa utvecklingen vidare me´ polkett och hambo.

K: De´ e´ ju klart, det va´ kul å spela, så de´ va´ bara att följa med i utvecklingen, men det man lärt satt ju i och vem som skrivit eller gjort låten också, men om detta tjatas visst aldrig färdigt.

S: Den här killen Selinder kunde väl ha smugit ut och tagit reda på de gamla danserna. Då hade vi kanske ännu haft dem som dansat till vårt spel idag.

"För tusan, boysar, vi har ju Henry Sjöberg i Rönninge och Sörmland. Han har arbetat mycket och är väl den som gjort mest med våra autentiska danser, där han erhållit utmärkelse också. Vi har Norman i Säter och Reinhold Andersson i Viken, som också jobbat i denna sak."

K: Sjöberg ja, de´ e´ en styv kille. Honom kände jag på 50-talet. Han kan ju den gamla spelmansmusiken också.

S: Han är väl så´n där koreograf. Jag såg fyra ungdomar som fröjda äkta polska på Skansen, där Sörmlänningar spelade till, en sommar. Jag måste fråga dom var tusan har ni lärt de´ där? "Sjöberg" sa´ dom. Se´n när ja snackat me Henry, hörde jag att han kan mer om folkmusik än de flesta.

K: Den där Selinder hade ju egen musik också, men inte fan va de nån i Medelpad som spelade den.

S: Inte i Hälsingland heller. Där spelade vi de låtar gubbarna hade eller gjorde. Se´n blev de dragspel, men de va inte så kul, för man hörde inte sej själv.

K: Nä, å inte så bra låtar, tyckte man, så när det gavs tillfälle, gick man ju med i nå´t spelmanslag (Se upp min strupe etc.)

S: Vi har visst en forskare i Sörmland, läste jag i "Sörmlandslåten". "H. An" kallar han sej och han har uppfunne va´ de korta tonerna härstammar ifrån; jo, ifrån dragspele´, och sejer han, dessa har spelmännen lärt sej av detta.

K: Om den där figuren hade lite förstånd skulle han väl söka sej till nån dragspelsförening, för det borde han väl förstå, att vi har våra stadgar. Dom talar inte ett dugg om dragspel; vi är musealа och tillhör kulturen.

"Hör nu grabbar, jag har varit på Musikhistoriska och sett utställningen på dragspel. Man tvistar om dragspelets premiär här i Svedala. Dom ylar om 1820 eller 1850. Det får vara hur som helst, men "korta toner" för fiol och väl mängder av instrument fanns före detta datum och även spelmän, men vad många grabbar tycker är oförskämt av denne "H. An" är att ta Sörmlands och Stockholms spelmän och därmed alla Fiolspelmansförbund som något försoffat efterblivet släkte, bara därför att dom älskar sin fiol, sin repertoar, följer sina stadgar att föra sin spelmanstradition. Den här killen är nog inte så dum att bena ut folkmusikens myglare, men han skall också veta, att massor av fiolspelmän finns, som tycker om dragspel."

K: Jag hörde på TV ett tiotal fiolspelmän från Älvdalen och tio dragspelare från samma ort, som spelade samman. Man hörde ej en fiolton, det var döfött.

S: Men nog kan jag förstå, att dragspelslirarna gillar sitt och det är naturligtvis bara deras supporters som yrar, det har man ju hört, bara för det varit uppåt för fiolspelmän ska ju alla va´ spelmän.

K: Å då ska de va folkmusik från både gula och svarta å land man inte intresserar sej för. Alla talar om folkmusik och popgängen lirar jesusoperor i kyrkorna, men snart är vi väl ensamma igen. (Se upp min strupe etc.)

"Vi har haft fina gäster på Gillet i år. Våra styrelser i Stockholm och Sörmland är livaktiga och utomordentligt bra. Det händer så förfärligt mycket, men nu ska vi väl fika pojkar?"

S: Nog har jag hört de äldre gubbarna spela, men jag tycker det hörs illa om dom, inte vet jag om det är så det ska va?

K: Jag har också hört många gamla enetöringar å nog är det stor skillnad på spel och låtar men ock-

så på utbildningen förr och nu. De e väl så att dom hade ett helt annat arv efter förra generationen.

"De flesta pedagoger som nu spelar folkmusik; Kouppala, Bystedt, Nestler, Liljefors, Sandström, kan inte nog betona att noter i folkmusik är ett fördärv. Så har vi en annan sak, takten, den är inte en av tre spelmän ense om. En del talar om folkmusik att höra på, en del om att dansa till. Den man dansar till spelar man i regel för fort när man skall höra på den. Det blir i realiteten av snacket att man ska springa till marscherna, men enligt Laurells vaxrullar lär dom ha spelat för full rulle. Vad metronomen i Svenska Låtar visar har aldrig någon talat om, men Nils o. Olof Andersson försökte vara ärliga och satte ut värde här och var före låten. Blev dom (lurade) felunderrättade ute i bygderna, var det inte deras fel. Vi är i en tid så allt ska omvärderas av alltmera kloka gossar och flickor. Litteraturen var rena dyngan förr, det ska vara porr. Målarkonsten var ju rena fotograferingen, det ska vara nonfigurativt. Musiken var bara snobberi, det ska vara tolvtonsmusik. Omvandlar vi detta, får vi en summa som passar en hel del numera. Jag står för klassikerna. Det är dock på dem allt är byggt - romanen, tavlan och musiken. Ungdomarna talar om att de är manipulerade, men varför finner dom sej i detta? Dom köper porren, målningar med armar och streck, och ett oväsen från ungdomsgården som dom kallar musik - de´ e´ grejer och nu grabbar sejer jag om allt detta som änkan som upptäckte hon grått vid fel grav: "Det var bortkastade tårar."

Sture Nilsson Tre Rosor

Musiklivet i Nynäs skärgård från 1850 - 1920 talet

Musiklivet har varit ganska rikt representerat av lekmän här i skärgården. Fiolen, var det instrument, som alltid hade företräde, dragspelet användes högst sällan och jag har ingen, vare sig man eller kvinna att anteckna, som trakterade detta instrument. Några större förmågor har jag ej att framhålla men vill ändock anteckna ett par allmänt avhållna bygdespelmän, nämligen Carl Gusaf Andersson i Ekholmen (1860—1890) och August Höglind i Säftholmen (1860—1895). Den förstnämnde kunde spela efter noter och även spela orgel, ett instrument, som han själv tillverkat. Höglind spelade på gehör, men en förträfflig dansmusik, och många låtar efter honom äro i gott minne. De båda ovannämnda voro alltid anlitade vid större fester, bröllop och juldanser. Men utöver dessa båda fanns en mängd musikintresserade, som aldrig kommo till sin rätt på grund av för dålig utbildning och sin tillbakadragenhet. Jag skall ändock uppräkna några av dessa, emedan jag tycker att de hava fyilt en väsentlig uppgift. Om jag börjar med de äldre, så får jag först nämna Klas Olsson från Ö. Oxenö (1850—1880). Han var ej Nynässkärgårdsbo, men hade nog till stor del sin musikverksamhet förlagd dit. Fredrik Pettersson från Lökvik (1870—1910) samt August Karlsson, Korsudden (1870—1915). Bland den åldersgruppen kan även nämnas Karl Nilsson, N. Käringboda (1860—1915). Han spelade flitigt men ej utanför hemmet. Hans musikintresse var mycket stort och hans största nöje var, när han fick höra fiolmusik eller en folkvisa sjungas. Han spelade alltid med dubbeltoner, varför hans musik skiljde sig från den övriga. Axel Lundqvist i Slätta (1890—1920) var verksam här i sin ungdom. Han åstadkom en enastående vacker allmogemusik. Under ovannämnda period funnos även tre stycken, som högst sällan visade sina

färdigheter. Det var Ludvig Vestman och hans syster Amalia från Vindsberg, som båda kunde spela och det på egenhändigt tillverkade fioler. Jag skall ej heller glömma Ludvig Samuelsson, som var en fosterson till ovan nämnda Karl Gustaf i Ekholmen. Denne Ludvig förde fiolstråken med vänster hand, en egendomlighet, som är svår att förklara. I slutet av 1800-talet till sin död år 1914 kom en annan man vid namn Hjalmar Åkerblom, Ytterklöv, att bli populär, inte för sin begåvning utan för sitt egendomliga uppträdande och för sitt ej så tilltalande utseende. Han hade för vana att stampa takten så hårt att enbart detta skulle ha räckt att tråda en dans efter. Det råder emellertid ej något tvivel om att denne Hjalmar var kolossalt musikintresserad. Han kunde gå mellan gårdarna på sommarkvällarna och spela samtidigt som han sjöng. Reinhold Larsson i Långholm var även han mycket anlitad vid danser och fester.

Fram på 1900-talet uppenbarade sig många som intresserade sig för fiolmusik, men ingen av dessa ungdomar fortsatte mera än några år med undantag för Karl Andersson i Rösäng, som nog höll på i 15 år.

En annan mycket lovande förmåga var John Stenblom, som en kortare tid var bosatt vid Benbol. Vidare kan omnämnas Ingeborg Nyström från Dyvik, som senare gifte sig med ovannämnde Stenblom och Elsa Karlsson från S. Käringboda. Henning Andersson från Ekollsvik samt undertecknad.

Sedan Nynäshamn tillkom drogo de flesta sig tillbaka, då de fingo höra musik av modernare och högre kvalité.

Sången var ej så allmän hos befolkningen, men det fanns likväl personer med utmärkta röster. Jag måste då omnämna Hilma Jansson från Ängsvik och Alma Andersson, Bruket. Även min mor kunde i sina unga år räknas dit. En yngre förmåga var Elsa Karlsson, S. Käringboda. Bland de manliga kan omnämnas Johan Larsson från Ekskär, som var en utmärkt psalmsångare och vi få ej heller glömma Hjalmar Åkerblom med sina sjömansvisor.

Nu har emellertid sången och allmogemusiken tystnat och dött bort och även den gamla skärgårdsbefolkningen.

❧

(Ur Allmogens existensmöjligheter och livsföring i Södra Ösmo på 1800-talet, Ragnar Gustafsson 1957)

Om notskriften.

Noterna var från början avsedda som ett förenklat stöd för minnet. Notskriften uppfanns av präster inom den romersk-katolska kyrkan. Man ville att kyrksången skulle låta likadant i alla länder. Omkring år 600 e.Kr. började man samla in och ordna de olika sånger som förekom på skilda håll i ett slags notskrift.

Omkring år 1000 kom man på ett enklare sätt att skriva ned musiken, linjesystemet.

Nu kunde man till och med sjunga melodier som man aldrig hade hört förut. Men man kunde inte skriva ned vilken musik som helst. Melodin måste röra sig rätt så tydligt upp och ned. **På så vis påverkade noterna musiken.** Efter några hundra år av notläsning och notskrivande började man alltmera tänka på musiken som en notbild eller något som man ser i stället för något som man hör. Man lät bli att höra de delar av ljudet som inte syns i noterna (se bild).

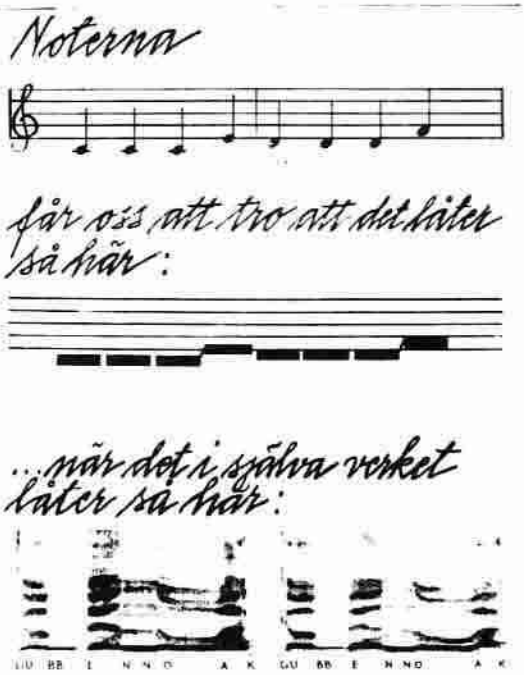

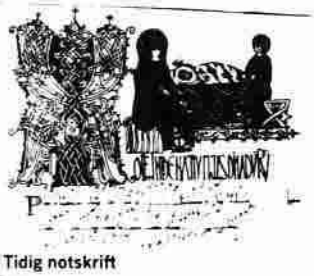

Tidig notskrift

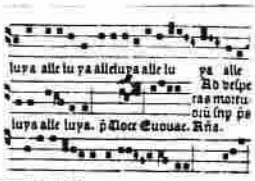

Linjenotskrift

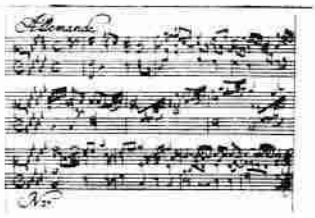

Notskrift 1700-talet

MUSIK är ett tillstånd i kroppen

MUSIK ÄR ett tillstånd i kroppen. Eller kanske har den bara kommit att bli det för mig, jag vet inte. Jag minns fortfarande min mors överkropp när den svajade över mig som en fura, fram och tillbaka, fram och tillbaka, och kläderna frasade i barnkammarens sömniga eftermiddag. Hon brukade sjunga: "Sov, min lille, sov." Jag undrar: Finns det många sätt att sjunga den versen? Utanför tvättade sig de tyska soldaterna i byns källa. Jag var fyra år gammal. Också de sjöng medan de tvålade in sina långa, vita kroppar och var inte längre så fruktade. Bara unga män som vaskade sig och visste att bakom fönstren fanns flickor som såg på dem, i smyg, rädda både för dem och för sin familj.

Jag vet inte vad soldaterna sjöng, men det var säkert ingen marschmusik. Man kan inte tvåla in sig till marschmusik.

Långt senare, 1943, när bombningarna började och byns invånare sökte skydd i en grotta, fanns också musiken där. Flickor sjöng de mörka vrårnas sång, flickor sjöng rädslans sång, mödrar vaggade sina överkroppar, pojkar drömde om den dag de skulle ut i kriget själva, och deras sånger var mera vrål, var mera skrik och skratt.

*

JA, MUSIKEN måste man se födas någon gång, man måste se hur den växer som en fortsättning på de mänskliga rörelserna då rörelserna inte längre når fram. Det var ett år senare, kriget led mot sitt slut, motståndet hade vuxit i Grekland, de tyska soldaterna vågade inte längre tvåla in sig i byns källa. Det var då jag såg musiken födas.

Tyskarna hade arresterat femtio av byns män. Dagen före hade motståndsorganisationerna dödat en tysk general i bakhåll. Nazisterna hade satt ett pris på hundra greker för varje tysk officers liv. Med tanke på hur de mätte judarnas liv måste man ändå vara ganska nöjd.

De anlände till byn framemot klockan tre på eftermiddagen. Order gavs om att alla skulle samlas på byns torg, framför kyrkan. Några försökte komma undan, men vägarna var spärrade. De samlade oss alla där. Det var mest kvinnor och barn. Bara 70—80 män över 16 års ålder. En grek som fungerade som tolk gick omkring med en mask för ansiktet för att ingen skulle känna igen honom. Han gick bland oss med en tysk officer bredvid sig och pekade på olika män. De togs bort med detsamma. Allt som allt femtio stycken.

Man satte dem på en lastbil. De åkte bort. Ingen grät. Ingen sade något.

*

VI VÄNTADE. Tyskarna åkte. En halvtimme senare hörde vi skott. De kom från en plats som vi kallade "den hängdes kastanjeträd". Då, plötsligt, rusade alla upp. Kvinnor och barn, vi sprang och sprang, men det var fortfarande tyst. Man hörde inget annat än ljudet av våra steg. När vi kom fram till "den hängdes kastanjeträd" såg vi de femtio kropparna. Ingen vaktade dem. Kvinnorna föll ned på sina anhörigas ännu varma lik. De grät, de skrek, de förbannade, de bad till Gud. Men så, då de insåg att det var alltför sent, att de döda var döda en gång för alla och att man inte längre kunde nå dem, började kvinnorna sjunga.

MUSIK om vintern

Det var en sång som ingen hade hört förut. Det var en sång som inte fanns förut. Jag minns precis vem som började. Lärarens hustru. Hon utstötte ett skrik, ett skrik som varade länge, så länge att vi trodde att det skulle frysa ovanför marken som en bro, där vi kunde gå.

Skriket nådde långt, men när det inte nådde längre blev det en sång, i samma ton, i samma röstläge, som en uttänjning av hennes kropp.

De andra kvinnorna föll in, en efter en. De sträckte sina röster längre än sina armar, de sträckte sina ord mot stenarna och buskarna, orden kröp omkring som ormar, sedan började de flyga, högre och högre upp, tills de försvann mot en himmel som inte visste nåd.

*

JAG HÖRDE aldrig mer den sången. Men nu, om jag sluter ögonen, kommer sången tillbaka. Musiken kommer alltid tillbaka, för den är ett tillstånd i kroppen.

THEO KALLIFATIDES

Kallifatides är född och uppvuxen i Grekland. Till Sverige kom han 1964. Han är författare och har bl a skrivit romanen "Utlänningar" och TV-pjäsen "Vad händer sedan, Alf", vilken sändes i december.

(Dagens Nyheter 13.2.1972)

Som en symbol för tacksamhet och växtkraft har spelmansförbundet vid några tillfällen planterat vårdträd. Då Gustaf Wetter fyllde 70 år hedrades han på detta sätt. Vidstående kurbitsmålning med tillhörande polska utfördes av Nils Olsson till minne av den naverlönn, som är vårdträd på Flenmo.

På omslagets sista sida finner Du en teckning av ytterligare ett vårdträd. Detta växer och frodas på Seht Carlssons Vinäs nere i Småland. Seth var Södermanlands Spelmansförbunds förste ordförande.

Arne Blomberg

NAVERLÖNNSPOLSKAN Nils Olsson 31.12.1955

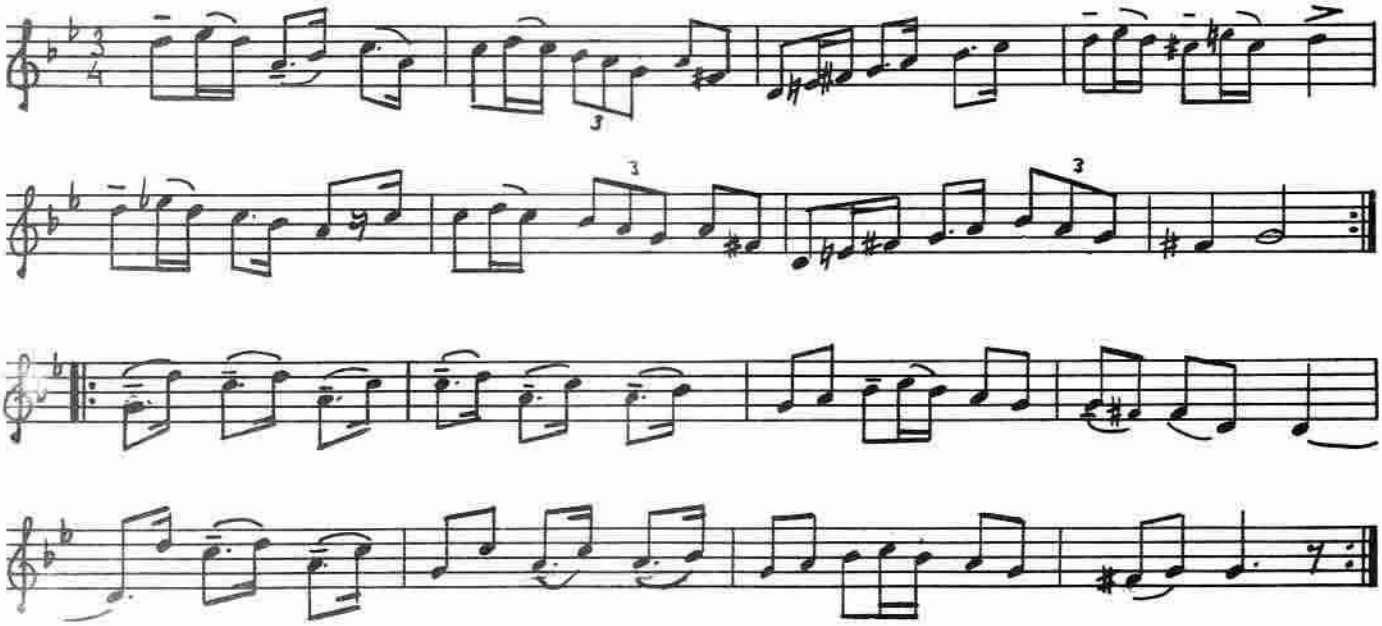

Zornmärket

Den kanske mest eftertraktade utmärkelsen för vårt lands spelmän är det så kallade Zornmärket, vars valör i silver berättigar ägaren till titeln riksspelman. För att finna bakgrunden till nutidens uppspelningar måste vi betrakta Anders Zorns insatser för den svenska spelmansmusiken vid tiden kring sekelskiftet.

Folkmusiken genomgick kraftiga förändringar under 1800-talet. Skälen härtill var många: urbaniseringen, förbättrade kommunikationer, nya instrument som dragspel och gitarr, nya dansformer som vals, polka och schottisch osv.

I slutet av förra seklet var därför de äldre folkmusikformerna som kulning, lur- och hornblåsning i det närmaste utdöda. Även fiolspelet hade börjat försvinna. Dansmusikens instrument var vanligen dragspel eller ibland en kombination av dragspel, fiol, gitarr eller klarinett.

Det är i detta skede som Anders Zorn anordnar den berömda spelmanstävlingen på Gesundaberget år 1906. Avsikten var att än en gång få höra de åldriga låtarna. Säkerligen anade inte Zorn att han med denna tillställning lade grunden till 1900-talets spelmansrörelse.

Den första tävlingen väckte mycket stor uppmärksamhet och under de följande åren anordnades spelmanstävlingar på ett otal platser runt om i landet.

Samtliga dessa tillställningar var relativt lokala, vilket ju tävlingsidén krävde. Snart höjdes emellertid röster för en rikstävling, vilket dock väckte en hel del protester. De protesterande menade att detta skulle undergräva de dialektala olikheterna och att man i stället borde fortsätta med de lokala arrangemangen.

Riksevenemanget kom dock till stånd år 1910 på Skansen i Stockholm. Arrangörerna insåg dock att det vore en orimlighet att anordna en tävling mellan spelmän från landets folkmusikaliskt så olika områden och tillställningen på Skansen fick i stället benämningen Riksspelmansstämma.

Till stämman hade Anders Zorn ritat ett märke som samtliga deltagande spelmän erhöll i silver.

Som resultat av det myckna tävlandet runt om i landet framkommer en rad spelmän som enskilt eller i grupp framträder med folkmusik av äldre snitt. Tidigt kommer också nykompositioner i åtminstone delvis gammal stil. Det nyväckta spelmansintresset omhuldas av hembygdsorganisationerna. 1920 tas folkmusiken upp som en punkt på Svenska Ungdomsringens program och fem år senare (1925) bildas den första folkmusikorganisationen som är Södermanlands Spelmansförbund. Under de följande åren bildas spelmansförbund i de flesta landskapen och 1947 får spelmännen sin riksorganisation Sveriges Spelmäns Riksförbund.

Nå, vad hände med Zornmärket? Efter hänvändelse till fru Emma Zorn erhöll Svenska Ungdomsringen bemyndigande att överta det av hennes då framlidne make komponerade märket. Märket präglas i tre valörer: guld, silver och brons och utdelas efter särskilda, av Ungdomsringens rikstämma antagna, statuter.

Första gången uppspelningar för Zornmärket ägde rum var vid stämman i Västerås 1933. Sedermera har märket delats ut vid en mångfald s.k. Rikspelmansstämmor på olika platser i landet.

Uppspelningarna sker inför en tremannajury och enligt statuterna bedöms:

"1. Låtvärde, utförande, stil, rytm och karaktär, tradition, konstnärlig förnyelse samt egen komposition.

2. Förståelse för den teknik som tillämpats av äldre tiders spelmän och som bör komma till användning, om de gamla melodierna skall rätt återgivas.

3. Sådan färdighet å resp. instrument, att klangen och stämningen i folkmusiken rätt framträder."

Folkmusiktävlingar i andra länder är alltid offentliga i likhet med de tidiga svenska spelmanstävlingarna. Så är dock ej fallet med Zorntävlingarna, som sker inför lyckta dörrar. Tävlingens bedömningsnormer svarar tämligen väl mot de krav som många unga spelmän av i dag ställer på folkmusiken till skillnad från den stilmusikmässiga bearbetning som spelmansmusiken på så många håll har fått.

Kanske skulle offentliga zornuppspelningar kunna bli ett av de effektivaste sätten att föra vidare gamla tiders folkmusikaliska traditioner.

27.12.72 Arne Blomberg

TRADITIONER

AF

Swenska Folk-Dansar

TRADITIONER AF SWENSKA FOLK-DANSAR är vår äldsta tryckta samling av sånglekar och instrumentala dansmelodier. Den utkom ursprungligen 1814-15 och inledde då den linje, som via J N Ahlströms 220 Svenska folkdansar och A G Rosenbergs utgåvor, ledde fram till Nils Anderssons Svenska Låtar.

Denna högintressanta låtsamling finns nu i nyutgåva av Samfundet för visforskning/Svenskt Visarkiv på Bok och Bild:s förlag.

Verket utgavs anonymt, men bakom utgivningen stod Arvid August Afzelius och Olof Åhlström. För sörmländskt bruk är Olof Åhlströms insatser de viktigaste. Han var född 1756 i Vårdinge socken i Sörmland.

Samlingen innehåller drygt 130 melodier (varav 16 sörmländska). Uppteckningarna är givetvis utförda utan 1900-talets kritiska blick på spelsätt. I likhet med A G Rosenberg arrangerade Åhlström melodierna för piano, vilket givetvis inte hindrar att man spelar dem på andra instrument. Några låtar förefaller mycket folkliga, den tidiga uppteckningstekniken till trots, se t.ex. polskan nr 3 i häfte I med lång tvåa och bindningar, som säkerligen kommer från fiolspelets stråkföring.

Samlingen kan köpas i handeln, men Du kan också få den genom Samfundet för visforskning, som är en stödorganisation till Svenskt Visarkiv.

Samfundet kommer varje år att tillställa medlemmarna en bokgåva och informationsskriften Låt och visa, som utges en eller två gånger per år. Dessutom kommer medlemmarna att regelbundet erbjudas möjlighet till subskription på andra publikationer.

För årsavgiften 1971 erhöll varje medlem nyutgåvan av Johan Nordlanders samling Svenska barnvisor och barnrim. Denna kan - så länge lagret räcker - av medlemmar rekvireras från Samfundet. För 1972 års avgift erhåller medlemmarna första numret av Samfundets informationsskrift Låt och visa samt årets bok. Boken för 1972 är ett nytryck av ovan nämnda arbete.

Dessutom kan medlemmarna till reducerat pris köpa: Brittiska ballader och visor i svensk tolkning av Karl Asplund samt ett nytryck av Svenska låtar: Dalarna I-IV, bundna i ett band med efterskrift av Mats Rehnberg.

Var och en som har intresse för visor och folkmusik kan och bör bli medlem i Samfundet för visforskning. Medlemsavgiften för 1972 är kr 25:-- och sätts in på postgirokonto nr 65 18 48 - 4.

Arne Blomberg

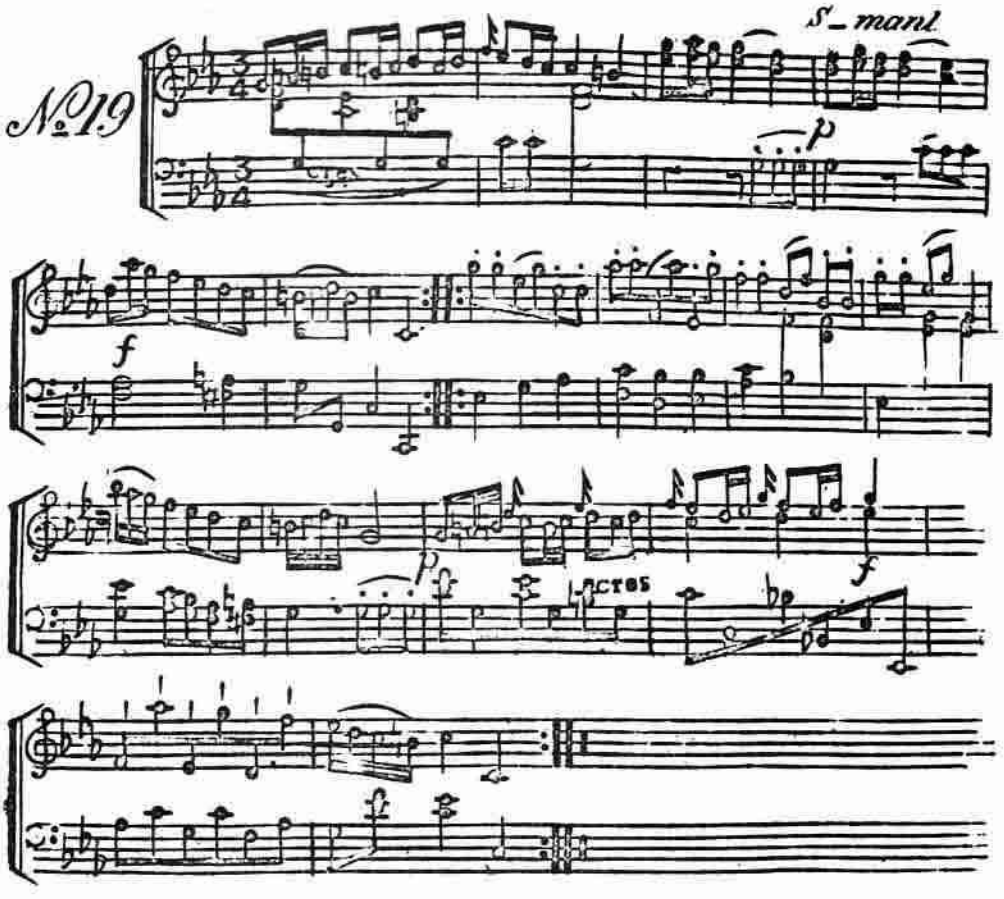

ETT INLÄGG I DEBATTEN OM DRAGSPELETS VARA ELLER ICKE VARA I VÅR FOLKMUSIK.

Efter att i flera nummer av "Sörmlandslåten" med stort intresse ha följt alla vinklingar och vridningar av det kära folkinstrumentet dragspelet vore det väl på tiden att även en stackars dragspelare gör sin stämma hörd.

Jag kan berätta, att i Kungsörs Spelmanslag har vi ett mångårigt samarbete mellan fioler, dragspel och gitarr och det funkar alldeles utmärkt. För att inte tala om folkdansarna, som vi i många år spelat åt; där är de enbart positiva till vår musik.

Kanske våra kära "gamgubar" inom fiolkåren inte har tittat närmare på dragspelets utveckling, men faktum är, att numera finns det valmöjligheter ifråga om tonfärg genom register i bas och diskant. Det går att anpassa klangen i samspel med fioler.

Det förstår Du nog, Sture Nilsson Tre Rosor, att inte är vi folkmusikspelande dragspelare ute efter att dränka fiolerna, när vi musicerar tillsammans! Långt därifrån!

I vårt spelmanslag bildar våra klanger en enhet. Själv spelar jag den stämma som för tillfället passar bäst. Är någon stämma underbemannad, hoppar jag in där - första, andra eller tredje; det avgör vi vid speltillfället. Och vår gitarrissa fyller ut klangen och spelar ett mjukt och stödjande komp. Det skulle Ni i spelmanslagen praktisera lite mer. Rytmiskt blir det ett plus.

Men att konservatismen är stor, kanske i första hand bland de äldre spelmännen, det råkade jag och vår gitarrissa ut för nu i Stockholm på Skansen, när det var folkdans/folkmusiksammandragning där den 4 juni i år. (Vi var med Kungsörs Folkdansgilles ungdomar upp).

På Tingsvallen samlades ju alla för att dansa och spela tillsammans (fantastiskt tjusigt förresten!). Vi stod och tittade på och lyssnade. När ledaren för spelmanslaget ropade ut att spelmännen runt om var välkomna att spela med vare sej de var nationalklädda eller ej, då tog jag mod till mig och gjorde en stilla förfrågan om vi fick vara med. Det hör till saken, att den musik som spelades, både till danserna och i övrigt, hade vi spelat (sånär som på ett par låtar) i vårt spelmanslag och kämpat med våra dansare i många år. Men när det då talades om att det gällde dragspel och gitarr, då blev det nobben! "Nej, dragspel det är nog inte så bra det, inte här i alla fall." Lekar och så´nt där skulle väl gå an, men se´n var det stopp. Det var inte utan att vi blev lite lessna i ansiktet. Visserligen andades det om hur man spelar, men....

När jag berättade att jag var verksam i Kungsörs Spelmanslag men att vi tyvärr inte hade så många fioler kvar, kom kommentaren: "Ja, då är det ju en nödlösning med dragspel." Lustigt, va?

Nu hade de här spelmännen väldigt lite tid för att prata; det skulle spelas. Men jag tviviar i alla fall på att resultatet blivit ett annat om vi haft mera tid på oss.

Det har berättats mig, att på uttagningen för solodanserna i mässhallarna var det en sättning med bl.a. två dragspel, som stod till förfogande. Då hade det väl varit naturligt att den sättningen också följt dansarna upp i finalen på Solliden!! Därmed inget ont sagt om Danderyds Spelmanslag, som spelade till danserna på Solliden. Det var ett fint och renklingande lag. Tack för musiken, Danderyd!

Det är bara att hoppas, att vi så småningom skall kunna träffas och spela tillsammans på stämmor och i spelmanslag, på dansbanor och konsertestrader, folkdansuppvisningar, ja varför inte i våra kyrkor?

Väl mött!

Med en varm Spelmanshälsning till er alla!

Dragspelsmusiker Majken Carlsson-Jakobsson (51)
Kungsör

Medlem i Sörmlands Spelmansförbund

PS

Det finns ljusglimtar också faktiskt! På Hembygdsfesten i Hed den 18 juni i år (20-årsjubileum) spelade medlemmar ur Västmanlands Spelmansförbund, dit en del av vårt spelmanslag hör. Spelmän tillsammans med kyrkorgeln spelade till psalmer och postludium och varken kontraktsprost Lundgren eller kantorn bromsade ifråga om dragspel och gitarr. Det var bara att ställa in sig i ledet. Det var en fin upplevelse att få spela med i kyrkan.

Sedan ute på kyrkbacken var det folkmusik och uppvisning av Arboga Folkdansgille, som vi i Kungsörs Spelmanslag spelade till, och ingen gnällde utan det var folk som kom och tackade för fin musik. Olika falla ödets lotter minsann!

Vid samma tillfälle utdelades ett Bergslagstroll till fyra fiolister, som varit med på hembygdsfesten alla år. Dessa var: Sven Andersson och Johan Zander, Kungsör, Erland Olsson, Köping och Uno Gill, Västerås.

DS

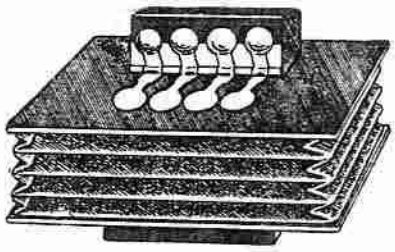

Kåseri på Hembygdsdagen - Spelmansstämman i Sorunda söndagen den 31 augusti 1969.

Sorundadräkten - historiska glimtar

Begreppet folklore är stort, men vi som har samlats här i Sorunda denna hembygdsdag har begränsat oss till några av dess grenar.

Våra duktiga spelmän har tidigare i samband med högmässan i Sorunda vackra kyrka förmedlat en del musik och ju längre dagen lider, desto mer kommer vi att få lyssna till.

Fiolspel har inte alltid varit tillåtet i Sorunda kyrka. Enligt ett sockenstämmoprotokoll från 1739 heter det sålunda, att det "blef enhälleligen bifallit och beslutat at alt violinspel skulle afskaffas i kyrkan och at den Speleman, som understår sig at spela på violin inom kyrkotröskålen skulle böta 6 daler Kopp:mynt till kyrkan. Men i stället skulle Brudfälket spelas in med orgone". Eftersom det står "afskaffas", hade tydligen fiolspel förekommit i kyrkan och särskilt positivt i det sammanhanget är att spelmän har funnits här i Sorunda mycket långt tillbaka. Men deras namn är okända, liksom byarna där de bodde, och bouppteckningar finns tyvärr inte tidigare än från 1780-talet, så den vägen går det inte att få veta något om efterlämnade fioler.

Några speciella danser från Sorunda vet vi knappast någonting om, men att det för omkring 100 år sedan dansades en slags slängpolska är känt, men den skilde sig nog inte nämnvärt från vad som dansades i andra trakter i mellansverige.

Beträffande folkdräkten/bygdedräkten/Sorundadräkten

tycker nog en och annan att den borde det väl inte vara någon svårighet att berätta om. Den finns ju i både bevarade och nytillverkade plagg och bärs än i dag vid sammankomster till bygdens och förfädernas ära. Men de bevarade plaggen, de som finns både här i Sorunda och på Nordiska museet, är knappast äldre än från den tid då dräkten upphörde att vara sorundafolkets gängse och enda klädskick, alltså från mitten av 1800-talet. På den tiden talade man inte om folkdräkt, utan benämningen var rätt och slätt gångkläder. Tyvärr är det så, att av vardagens plagg finns just ingenting kvar - de har slitits ut i hårt och strävsamt arbete. Och bouppteckningarna ger heller inte några säkra belägg. Inte så underligt; dessa enklare och grövre plagg lades nog vid sidan om när bouppteckningen förrättades. Nej, det är helgdags- och högtidsplagg, som finns bevarade, såsom broderade lintyg och skjortor samt mössor, förkläden, halsdukar osv, ofta i siden eller annat köpstyg. Som en raritet kan betraktas en eller annan "klänning", dvs kjol och tröja i samma material, antingen det nu är i hemvävt eller köpstyg.

Det borgerliga klädskicket följde för längesedan, precis som nu, modet i Paris och efter ett par år eller kanske några decennier trängde "nyheterna", som då hunnit bli ganska gamla, ned till allmogen.

Det kunde hända att ett nytt plagg tillverkades i ett köpstyg och i ett annorlunda snitt än som tidigare varit brukligt. Och sedan bars det nya plagget tillsammans med den gamla kläduppsättningen. Där har vi en påtaglig skillnad mellan borgerligt och folkligt klädskick. I den borgerliga kläduppsättningen blandades inte gammalt och nytt, utan ett nytt mode förändrade klädedräkten i sin helhet.

Ett bevis på hur ett utifrån kommande tyg så småningom kom att påverka mönster och färger i allmogens dräkt, inbegripet Sorunda, var kalminken. Kalmink kom från England ungefär i mitten av 1700-talet och var ett glättat ylletyg i satinbindning och i underbart vackra randningar, aldrig enfärgat. Allmogen hade knappast råd att köpa kalmink till en hel kläduppsättning, utan fick nöja sig med en bit till låt oss säga ett kvinnolivstycke. Kalminken blev på sätt och vis revolutionerande för allmogens klädedräkt, som tidigare oftast varit enfärgad. Kalminkens randningar kom nämligen att bli förebild för våra kjol-, livstycks- och västrandningar alltefter våra duktiga allmogekvinnors vävskicklighet och konstnärliga sinne.

Det blev således under 1700-talets senare hälft allt vanligare att allmogens tidigare enfärgade klädedräkt fick för olika bygder typiska randningar. Till vissa trakter, där man var särskilt traditionsbunden, t. ex. i Siljansbygden, Hälsingland, Skåne, Värendsbygden och, för sörmlänningar nära till hands liggande, Österåkers- och Vingåkersbygden trängde aldrig randningarna. I stort sett, skall kanske tilläggas, ty randiga västar och livstycken för både män och kvinnor har förekommit också i dessa bygder, men då troligen under en senare tid.

Som ett belägg för att sorundabondens ekonomiska ställning var god och att han säkert var mottaglig för nyheter när det gällde klädedräktens material kan jag tala om att kalmink har använts här till såväl kjolar som livstycken och koftor.
Sorundabonden for till Stockholm och sålde sina produkter. Man kan t. ex. läsa i "Årstafruns (Märta Helena Renstierna) dagbok" hur bonden från Aska sålde timmer till Årsta. Det kan mycket väl tänkas, att en del av pengarna vid dylika försäljningar i eller utanför huvudstaden användes till inköp av ett vackert tyg till den hemmavarande hustrun, kanske siden, kattun eller varför inte just kalmink.

Enligt de 134 bouppteckningarna från 1786-1825 förekommer kalmink i 32 kjolar, 29 livstycken och 3 koftor, men ingen har ägt mer än 1 kjol och 1 livstycke respektive kofta, vilket vittnar om att kalmink var ett dyrbart tyg och att man inte hade mer än en kläduppsättning därav. Nu kan naturligtvis något eller några av dessa plagg förekomma i mer än en bouppteckning, därför att plaggen gått i arv från t. ex. mor till dotter.

Nordiska museet har inget plagg i kalmink från Sorunda och jag tror knappast att det finns något här i socknen. Men undersök ett gammalt lapptäcke? Det måste i alla fall ha varit en betagande vacker högtidsdräkt, fullständigad med ett skirt nätteldukförkläde och schal och örmössa i siden.

Bindmössorna, som från början bars av städernas, även Stockholms, borgarhustrur, trängde så småningom under slutet av 1700-talet och början av 1800-talet ned till allmogens kvinnor. De äldsta mössorna var relativt stora, men så blev det modernt med mindre mössor. Kasta en sten i vattnet och se ringarna som uppstår. Där har vi bilden av bindmössans spridning, men den innersta ringen, som ger oss bilden av den mindre mössan, hann kanske aldrig så långt ut i landet, innan folkdräkten som enda klädedräkt redan var avlagd.

Jag vill dock påpeka, att bindmössan senare användes till vanlig klänning. Min mamma, som konfirmerades här i Sorunda 1889, har berättat att hon och ytterligare en flicka bar hatt vid detta tillfälle och de övriga hade bindmössor, men bara några år senare var förhållandet omvänt.

Ni som har bindmössor hemma - jämför och ni upptäcker att storlekarna är olika. Bindmössor finns nästan överallt i Sverige men örmössan den finns bara i Sorunda. Förmodligen uppstod namnet örmössa först när bindmössan kom i bruk och detta för att särskilja de bägge huvudbonaderna. "Stycket" till bindmössan här i Sorunda är dock av en särpräglad typ och jag vill gärna påpeka, att "stycket" och framförallt den lilla tygremsan som spetsen är fastsydd vid är en relikt av en tidigare använd huvudbonad, den s.k. hatten, en relativt enkel huva. Där har vi detta igen - när något nytt kommer in i allmogens klädskick, så behåller man någon detalj av det gamla, i det här fallet att fästa spetsen vid.

Örmössans ursprung har professionella forskare ännu inte utforskat, så jag skall inte ge mig ut på hal is, men jag har sett dräkter från Österrike och sydTyskland, som har huvudbonader av liknande typ; därmed inte sagt likadana.

Och jag rekommenderar: Titta gärna litet närmare på en gammal sidenschal. I ena hörnet kan finnas en liten stämpel - rund, oval eller fyrkantig - med tillverkarens namn eller initialer. Det är en hallstämpel, som åsattes varor tillverkade inom landet och före 1846. Då avskaffades nämligen den s.k. hallrätten, liksom också skråämbetena. I hallrätten ingick "fabrikanter", som inte tillhörde något skrå, således även andra än sidenvävare.

När man i vår tid syr upp ett kompletteringsplagg, t.ex. ett nytt livstycke, bör detta sys efter ett gammalt plagg. Observera storleken och utformningen av skörtets uddar. Tänk på att detta skört är en relikt av ett ännu äldre plagg med längre skört.

De för Sorunda egenartade "tvärarmatröjorna" har ett betydligt längre skört, en påverkan av rococotidens klädedräkt. Och ganska säkert är "tvärarma" en beskrivande beteckning, tillkommen när tröjor med isydd ärm började användas.

Så småningom satte en ny moderiktning, empiren, sin prägel också på allmogens klädskick. I modedräkten, den borgerliga dräkten, åkte midjan upp men allmogen, som älskade sitt livstycke, kortade i stället av skörtet, om man nu inte som t.ex. i Häverödräktens kvinnolivstycke lät skörtet försvinna helt, frånsett två drygt 1 cm stora tungor bak. Livstycket blev så kort att en glipa uppstod mellan kjolen och livstycket.

Ur bouppteckningarna går också att utläsa vilka färger som varit mest använda här i Sorunda under en viss tidsperiod. Bouppteckningar från 1786-1825 visar t.ex. att till kjolar, koftor och tröjor har blårandigt ylle varit vanligare än grön- eller rödrandigt. Och detta förstärks ytterligare genom att den avlidna hade ägt enstaka grön- eller rödrandiga plagg, men två eller ibland flera blårandiga. Med blå-, grön- eller rödrandigt menas att den angivna färgen dominerar. Även männen tycks ha använt blårandiga västar, men där överväger dock grön- eller rödrandigt.
Beträffande mansrockar kan sägas, att den gröna rocken knappast förekommer förrän i 1800-talets bouppteckningar. Och gröna - ja, där nämns mörkgröna, mellangröna, ljusare gröna, buteljgröna, sjögröna osv. Tidigare var blått och grått - bägge färgerna i flera nyanser - mest förekommande. Ganska sent kom svart in i bilden. Så är också förhållandet med ett slags jackor i samma färger som rockarna. Liksom på andra håll, var det troligen ungdomar, som ville ha ett "kortlivat" plagg.

Och en sak skall man lägga på minnet - rocken var inte ett ytterplagg utan den tidens kavaj. Ordet kostym var inte uppfunnet, utan uppsättningen rock, väst och byxor tillsammans benämndes för längesedan mansklänning. Väst och byxor tillsammans kallades mansunderklänning. Och man gick absolut inte i kyrkan eller på kalas i skjortärmarna eller för kvinnornas del i lintygsärmarna. Det är vi, som återupptagit folkdräkterna, som gjort avkall därpå, oftast av kostnadsskäl. Jag vill också framhålla att gift kvinna alltid måste bära huvudbonad.

Skinnbyxor var vanligast, men också byxor i samma material och färger som rockarna har använts. Därför är det inget fel att använda mörka vadmals- eller klädesbyxor. Ja, det kanske i många fall borde rekommenderas, ty mollskinnet är strängt taget bara en imitation och ingen särskilt bra sådan. Och detta gäller alla dräktområden.

Och så ett litet påpekande: när jag nämnt bouppteckningar från t.ex. 1786-1825, är det troligt att plaggen har använts både ett eller några decennier tidigare, beroende på den avlidnes ålder.

Sorunda är den socken som ligger närmast Stockholm och som har haft en egen folkdräkt, dvs ett särpräglat klädskick, som har skilt sig från angränsande bygders. Socknens isolerade läge och invånarnas likartade sociala och ekonomiska förhållanden har varit bidragande faktorer. Och där kommer också släktsambandet in i bilden. Man gifte sig ofta inom den egna byn eller grannbyarna, mera sällan utsocknes. Detta har jag kommit underfund med vid en ganska omfattande släktforskning.

Till sist vill jag ägna en varm hyllning till en liten grupp personer, som säkert har betytt mycket för sorundadräktens oförändrade utseende under de sista hundra åren innan den kom ur bruk, dvs som helhet, ty enstaka plagg har senare burits tillsammans med helt vanliga kläder.

Jag tänker alltså på våra sockenskräddare. Det var nämligen så, att om skräddaryrket gick i arv inom samma släkt, kanske från far till son i flera generationer, bibehölls snittet till skillnad från om det då och då kom sockenskräddare från andra trakter. Dessa inflyttade förde med sig annorlunda ideer från förutvarande miljöer, som de sedan omplanterade på den nya arbetsplatsen. Och sockenskräddare, det var något man inte blev eller var på en höft eller så där litet hur som helst.

Av sockenstämman 1755 här i Sorunda utsågs en ung skräddardräng, Peter Grönberg från Mörkö, till sockenskräddare, eftersom han var känd för kunnighet i hantverket, kristerligt nyktert och beskedligt leverne samt redbarhet. Med honom bildades liksom en skräddardynasti i Sorunda.

Grönberg bodde i Solberga och i sinom tid gifte sig en dotter med faderns skräddardräng Johan Eric Zetterström, som blev svärfaderns efterträdare och bodde i Fagersta.

De bägge sönerna i det äktenskapet blev sockenskräddare och en av döttrarna gifte in sig i en annan skräddarsläkt, Roos eller Rosenberg från Uvängen. Nästa generation Zetterström blev också skräddare och då är vi framme vid den tid då sockenstämman hade blivit kommunalstämma och hade andra uppgifter än att utse socknens gärningsmän, som skräddare och skomakare stundom kallades.

Nåja, man kan för all del inte bara skylla på kommunalstämmans tillkomst, utan fastmer på andra förändringar i samhällslivet, t.ex. att fullständig närings- och handelsfrihet genomfördes 1864.

Men hos den siste skräddaren Zetterström, Carl Eric i Norr Enby, lärde sig en ung pojke skräddaryrket och det har sagts mig, att ha sydde mansvästar åt äldre personer ända in på 1900-talets första år, västar som bars till vanliga långbyxor. Han tillverkade också ett par skinnbyxor till utställningen i Stockholm 1897. Denne skräddare var också fjärdingsman, hette Bengt Eriksson, bodde i Norr Enby och dog 1907. Genom giftermål var även han befryndad med Zetterströmssläkten.

Zetterströmarna var också spelmän. Därom vittnar deras boupptecknings, som upptar fioler. En av kvinnorna i släkten, Margareta Zetterström, född 1838, spelade också fiol, vilket naturligtvis inte gick för sig, utan ville hon spela fick det ske i smyg.

Carl Arvid Rosenberg, som efterlämnat en del låtar, räknade också han frändskap med Zetterströmssläkten.

Jag är också mycket glad över att jag i detta kåseri fått tillfälle att hylla en bortgången skräddarsläkt. Och det är en personlig hyllning, varvad med tacksamhet och vördnad, ty Peter Grönberg, som blev sockenskräddare 1755, var min mormors farfars morfar

Hur en bygd har fått sin folkdräkt och hur den har bibehållits och utvecklats, det är ingen isolerad företeelse utan måste ses i ett större sammanhang i bygden och sockenlivet - i Sorunda som helhet.

SKÄFTEKÄRR PÅ ÖLAND -

EN MUSIKALISK VITAMININJEKTION

Kurs i gehörsspel på fiol och nyckelharpa med gratis undervisning och logi en hel vecka; kan man tänka sig ett bättre sätt att använda sin semester på? Jag kan det inte och när jag nu summerar intrycken, önskar både mina barn och jag att kursen hade varat en vecka till.

Den nya Ölandsbron gör att det nu blir lättare att komma till Skäftekärr, den gamla jägmästargården i Böda Kronopark på norra Öland, där skivbolaget Thuja har sin verksamhet och dit också sommarens kurser varit förlagda.

Namnet Thuja kommer från det 100-åriga bestånd av Livsträd, Thuja plicata, som växer i Kronoparken intill. För undertecknad, som är plantskoleman, var det en högtidsstund att komma in i den pelarsal, som utgjordes av stammarna på dessa stora träd. Om man slår med en träpinne på en sådan stam, får man fram en ton och det finns anledning till antagandet att det här borde vara en lämplig akustisk omgivning för inspelning av bl.a. folkmusik.

Två kurser om vardera en vecka hölls under första delen av juli. Deltagarantalet var 8 i varje kurs till att börja med och elevernas ålder varierade från 8 år och upp till något över 40. Ungdomarna var i majoritet, vilket är glädjande med tanke på återväxten bland spelmän.

Musikpedagogen och spelmannen Gösta Sandström hade ställt upp som lärare. Mötet med honom blev för oss alla ytterst stimulerande och lärorikt. Gösta är kommunal musikledare och rektor i Täby, men kanske mest känd som ledare för Danderyds spelmanslag och de inspelningar han gjort både på skiva och i andra sammanhang tillsammans med gode vännen och nyckelharpospelmannen Erik Sahlström.

Den svenska folkmusikens möjlighet att genom muntlig tradition leva vidare är i våra dagar begränsad och därför är det med stor tacksamhet man tar tillfället i akt att lära mer av en som både är spelman och mycket bra musiklärare med kunskap och förståelse för bl.a. de dialektala skillnaderna i låtar från skilda landskap.

Etableringen på Skäftekärr är en utomordentlig idé av dem som i det här fallet bokstavligen "står för fiolerna", dvs ägarna till skivmärket Thuja. Härifrån avser man att helt oegennyttigt och med sikte på högsta musikaliska kvalitet lansera en rad musiker inte bara i Sverige utan även utomlands.

Inspelningar har redan gjorts med bl.a. Rättviksspelmännen Pers-Hans och Pers-Erik, Erik Sahlström och Gösta Sandström samt sånggruppen Vans Bros.

Det är planerat att kurserna skall återkomma nästa sommar och då eventuellt med spelmannen Erik Sahlström som lärare tillsammans med Gösta Sandström. Det finns också planer på en bredare musikaktivitet på Öland med bl.a. konserter i kyrkorna och kanske också i Borgholms Slottsruin.

Vädret var i toppklass under vår vistelse vid Skäftekärr och en del eftermiddagar tillbringade vi på stranden i Böda. Nätterna blev litet korta på grund av att det var litet svårt att hålla sig ifrån fiolen när det nu fanns spelkamrater - förresten ända från Skåne - på nära håll.

Till höjdpunkterna hörde att vid en sen kvällskaffestund lyssna till Trollrikepolskan och andra låtar från Gösta Sandströms nyckelharpa. Det var säkerligen den vackraste musik campingfolket i Böda somnat till den här sommaren.

Bo Eriksson

SKÄFTEKÄRR SKIVMÄRKE THUJA

Nils Eriksson, Flenmon kallad, var en varm vän av den sörmländska folkmusiken. På många sätt understödde han spelmansförbundets verksamhet. De som varit med om de stora gillena på Flenmo glömmer det ej.

Han gav även ut en tidning, Sågverksägaren, vars femte nummer 1951 nästan helt ägnades åt sörmländska spelmän. Därur är följande artikel av Ivar Hultström hämtad.

Sörmländska Spelmän

Då SÅGVERKSÄGAREN bad om ett bidrag till sitt spelmansnummer frammanades ur minnet en lång rad av spelmän, vilka jag lärt känna och varmt uppskatta. Ehuru jag gärna skulle vilja skriva om många sörmländska spelmän, deras egenart och den individualism, som så starkt framträder hos dem, vill jag inskränka mig att angiva något om de förnämliga spelmännen här nedan.

Anders Andersson i Lästringe var född i Granhusa, Västerljungs socken, år 1851. Redan som barn började han ägna sig åt musiken, och med tiden blev han en efterfrågad bröllopsspelman. De flesta melodierna hade han från morfadern, Olof Olsson från Västerljung, född på 1780-talet och död 1861 — vilken, tillika med tre bröder, var spelman.

Han var med vid riksspelmansstämman 1910 i Stockholm och vid alla de tävlingar han deltog i tillerkändes han första pris.

Hans repertoar bestod till största delen av polskor av sextondelstypen, men kunde han även en del ceremonimusik såsom skänklåtar, gånglåtar m. m. Många av hans låtar äro upptecknade och bevarade åt eftervärlden. Mest känd är hans gånglåt från Lästringe, vilken fortfarande spelas allmänt av spelmännen i Sörmland och på andra platser. När han spelade ljöd samtidigt intill liggande strängar, vilket ibland och särskilt under senare år medförde en viss svårighet att uppfatta melodien. Till yrket var han bonde, men sysslade även med hantverk. Han avled i sitt hem, Anderslund, Lästringe, den 13/9 1936, 85 år gammal.

Axel Fredrik Bergström i Tystberga var född i Ludgo socken år 1854. Han var av spelmanssläkt. Fadern, Gustaf Bergström, en farbroder samt farfadern, båtsmannen Gustaf Rundman i Runtuna, voro alla spelmän i Ludgo. Hans melodier var huvudsakligen de låtar han mindes efter fadern och farfadern och bestod till stor del av bröllopsmusik, visor m. m. Han deltog med stor framgång i många spelmanstävlingar och stämmor. Många av hans låtar äro upptecknade. Mest bekant är kanske hans gökpolska, där han härmade göken mycket naturtroget. Även är hans steklåt mycket bekant. "Nu så kommer steka, nu så kommer steka, skärp e kniva te skära'na mä, skärp e kniva te skära'na mä". Till många av sina låtar hade han text. Till en polska sjöng han så här: "Jag undrar just vad mor ska säja, när hon får se mej fuller komma hem." En av hans visor var litet sentimental. "Ja, lycklig är den ungdom som slipper att tjäna, utan får vara hemma hos sin far och mor. Men jag är bland dem som själv fått ta mej fram. Gu låter mej med äran få bära mitt namn".

Bergström, som till yrket var byggmästare och tillika skicklig i handaslöjd, tillverkade även fioler. Ännu i sena ålderdomen var detta hans käraste sysselsättning. Han blev nära 92 år och dog den 25/12 1945.

Albert Boström i Floda föddes i Julita 1854 och började spela som barn. Vid åtta års ålder spelade han till dans, man ställde honom på en byrå för att de dansande skulle kunna se honom.

Boströms farfader var skräddare i Dunker och en bekant spelman som uppammade många lärjungar till duktiga spelmän. Några av hans söner — elva till antalet — kunde spela, men Boströms fader spelade ej, ehuru han var mycket musikalisk. Många av sina låtar hade han av klockare och skollärare Åkersten, vilken han spelade tillsammans med mest på herrskapsbaler, där både grevar och baroner voro gäster. Även spelade hans tillsammans med Karl Blomkvist i Floda och Erik Eriksson i Bie, den senare vanligen kallad Spel-Erker, och ansåg han dom skickliga.

Boström var med i Stockholm 1910 samt vid många andra spelmansstämmor där han gjorde sig mycket uppmärksammad. Många av hans låtar äro upptecknade och ett flertal spelas fortfarande av spelmännen.

Hans största repertoar bestod av valser, vilka han spelade på ett särskilt förnämligt sätt och var synnerligen skicklig att utföra dansmusik. Han var med liv och själ med i dansen och anpassade takt och rytm på ett sätt att de dansande voro ett med honom. Han hade ett säreget utseende och mycket livligt temperament, som gav anledning att tro att han härstammade från sydligare nejder. Stolt och fordrande var det inte lätt att spela tillsammans med honom; medgav aldrig att någon kunde spela som han.

Själv kallade han sig "Valsernas konung" och hans sätt att uppträda och föra sig var i överensstämmelse härmed. Mycket finns att berätta om honom.

När Olof Andersson 1924 tecknade upp låtar för samlingsverket "Svenska Låtar" besökte han Boström och fick nio melodier av honom.

Boström var givetvis smickrad av besöket och spelade först Spel-Erkers vals i B-dur, eller djupaste B, som han själv uttryckte det, en tonart som han inte trodde många om att behärska, dessutom var valsen rätt svår. Andersson tecknade emellertid upp den och spelade den omedelbart, vilket mycket imponerade på Boström. Han gick till köksdörren och ropade ut i köket, där hustrun uppehöll sig: "Mina, Mina, kom hit. Har Du hört på faen". Det var det bästa betyg Olof Andersson kunde få och gick uppteckningen sedan lättare.

En annan episod av Boströms liv måste berättas.

Han besökte en spelmansstämma i Stockholm och var det några avlägsna släktingar som skulle uppsöka honom på Skansen, men de kände honom inte till utseendet. De tillfrågade bekanta i Floda hur de skulle bära sig åt att träffa honom bland alla spelmännen. Vederbörande sade då att de skulle gå och se på spelmännen och utvälja den som såg mest stolt och hög-

dragen ut så trodde han att de skulle komma till rätt person. De lydde rådet och tvekade en stund mellan spelmannen Gullik Falk i Borgsjö, som hade ett liknande utseende och sätt, samt Boström. De ansåg dock att Boström mest överensstämde med den beskrivning de fått och gick till honom och frågade om han var Boström från Floda. Jo, det stämde.

Boström var till yrket murare och mycket skicklig. Många minnesmärken finnes efter honom i Flodabygden genom välbevarade öppna spislar, vilka vittna om stor konstfärdighet att forma materialet både vackert och ändamålsenligt.

Han gick bort år 1931 och jordfästes i Floda kyrka samma dag som spelmansförbundet i Södermanland höll sitt årsmöte vid Fors i Floda. Alla spelmän mötte upp i kyrkan och några spelade "En spelmans jordafärd" från orgelläktaren. Det var en sällsam händelse att spelmännen fick hedra sin vän och kamrat, vilken nu låg i den blomsterhöljda kistan framme i koret. Han, på sin tid bygdens störste spelman, fick ett värdigt avsked av den bygd han älskade och vilken givit honom så många impulser vid utövandet av sin spelmanskonst, därtill var han omgiven av sina spelmansvänner.

Mycket mera vore att förtälja om de bortgångna hedersmännen, vilka synas på bilden på föregående sida. Från vänster Anders Andersson, A. F. Bergström samt Albert Boström.

Till slut vill jag citera Waldemar Wahlöös dikt.

Av strömkarlen lärde de spela
de gamle, som spelmansarvet oss gav,
av dansande älvor på månsilvrat hav
de lånade ton till sin fela,
av suset i skogen
och slagan på logen
av bruset vid kvarnhjulets gång
blev drömlåt och polska och sång.

Och tonerna blevo en spegel
av friden i helg och söckendags id
med glädje och oro, med kärlek och strid,
som ljuda i folksjälens degel.

Ty spelmansmotivet
var hämtat ur livet,
ur hjärtat sprang tonen så fri,
en fulltonig svensk melodi.

Den gick från släkte till släkte
som gåva och arv från far till son
och hörde oss till, var ej främmande lån
och i våra hjärtan den väckte
i tanke och aning
med tonernas maning
vårt storsvenska kynne till liv
mot avoghet, splittring och kiv.

Än leva väl fädernas toner
med låtar ur vallhorn och björknäverlur
än klingar väl felan i moll och i dur
för senfödda generationer.
Bland minnena gömda
de voro ock glömda,
om icke i spelmännens gård
man troget om arvet haft vård.

Snart kommer den dagen att randas,
då slagverkets skrällande tid är förbi
och sakta det ljuder en svag melodi
att stilla med björkdofter blandas.
Då furorna susa
och tonerna brusa
och falla och stiga som psalm och koral
i Sveriges kyrka — i storskogens sal.

Fors, Flodafors, i mars 1951.

Ivar Hultström.

Som ytterligare ett inlägg i dragspelsdebatten har red saxat följande ur Dagens Nyheter 10.11.72:

Dragspelet återupprättas

Jularbo, Frälsningsarmén och arbetarrörelsens musikanter borde vara skyldiga den kinesiske kejsaren Nyu-kwa stor tack. Om inte den värde kejsaren som det sägs uppfunnit munorgeln Shêng för 4 000 år sedan hade berlinaren Christian Friedrich Ludwig Buschmann kanske inte haft en förebild till sin instrumentkonstruktion Handaeoline 1822, det första dragspelet.

Kejsarens Shêng och 115 av de senaste 150 årens handklaver finns nu till beskådan på Musikmuseet två månader framöver. Utställningen illustreras också med ett antal konserter och med smakprov i hörlurar.

Dansen ej efter falska dragharmonikors skrän!
Köp dem ej!
Hys dem ej i edra hem!
Bränn dem!

Inte ens Sten Broman har väl dräpt till så som folkmusikforskaren professor Olof Andersson gjorde i sin flammande kamp mot dragspelets fördärvliga inverkan på den svenska folkmusiktraditionen.

Handaeoline, Accordion, Concertina, Bandonion och annat hette pionjärbälgarna. Med hjälp av industrialismen blev dragharmonikan framåt mitten av 1800-talet ett folkinstrument som verkligen betyder att många folklåtar pressades ner i mindre snirkliga former än fiolen tillåtit. Men både fiolmusiken och dragspelet överlevde ju.

Nu är dragspelsintresset på väg upp igen efter en flerårig svacka till förmån för gitarren.

— Så på sätt och vis är utställningen litet sent ute, säger idégivaren Birgit Kjellström på Musikmuseet, som arrangerar tillsammans med Riksutställningar.

Från museet ska utställningen "Dragspelet" i nerbantad form vandra landet runt i två och ett halvt år.

— Avsikten var att göra front mot den nedvärdering som dragspelet utsatts för, säger Birgit Kjellström.

Hembygdsvårdare och prominent musikfolk har hackat på dragspelet i hundra år. Men arbetarrörelsen, som såg ett proletärt instrument, och Frälsningsarmén, som inte tyckte att djävulen skulle ha monopol på populära tongångar, tog dragspelet till hjärtat. Det gjorde förstås också mängder av spelglada amatörer som för en billig peng och med måttlig möda nu kunde lära sig spela de nya umpiga durlåtarna i polka-, och schottis- och valstakt.

*

Om en månad kommer Rikskonserters första LP i samarbete med Visarkivet, Munspel och Handklaver (Caprice). Bland de låtar som där så väl exekveras av spelare från hela landet domineras just vals och polka. Där finns hambo, schottis, polkett och mazurka, men också ett antal fina polskor på munspel.

En riktig pärla är Vappersta-Lasses (sörmlänningen Gustav Larsson) tårdrypande "Elvira Madigan" med dartton.

LARS WERLE

Vappersta-Lasse: "Elvira Madigan" med dartton på ny skiva. Det är Rikskonserters första LP i samarbete med Visarkivet som presenterar "Munspel och Handklaver". Vals och polka dominerar, bl a ett antal fina polskor spelade på munspel. Men också Vappersta-Lasses tårdrypande "Elvira".

Seth Carlson, Vinäs,
Södermanlands Spelmansförbunds förste ordförande
under åren 1925–1931, fyllde den 3 oktober 1959 75 år
I tacksamhet över hans arbete till den
Södermanländska folkmusikens framma,
särskilt under förbundets första år,
skänkte Spelmansförbundets nuvarande styrelse
denna lilla pyramid-ek till sin nuvarande
hedersordförande.
Midsommardagen 1925, då vårt förbund bildades,
planterade vår nuvarande förste hedersordförande,
Seth Carlson, Vinäs, bildlikt talat ett litet träd,
Sveriges första Spelmansförbund,
som nu, 34 år senare,
växt och blivit stort och kraftigt
och delvis ett mönster för
yngre spelmansförbund.
Måtte denna lilla pyramid-ek
också få växtkraft
och livskraft i den
bördiga myllan på Vinäs!
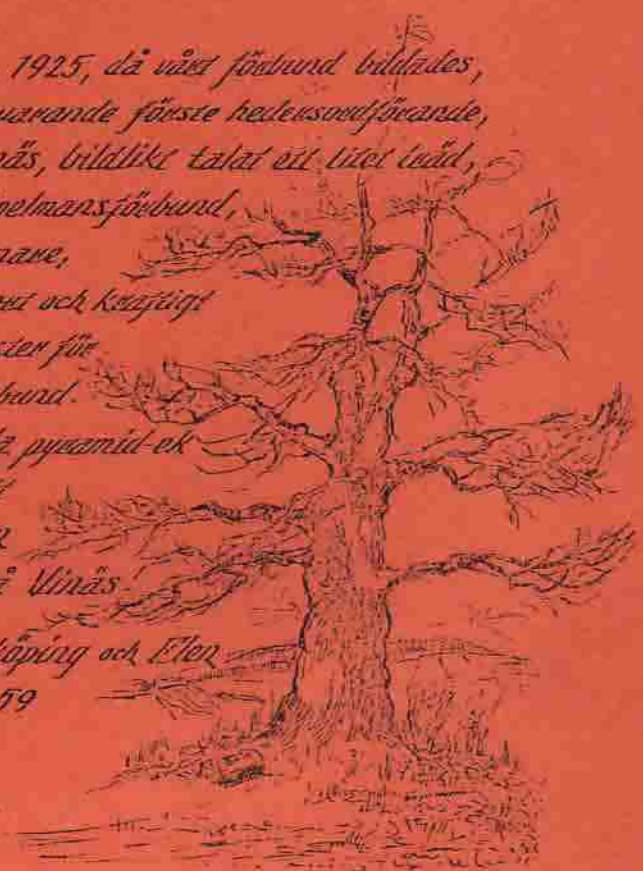
Katrineholm, Nyköping och Eskilstuna
den 3 oktober 1959
Styrelsen
Gustaf Wetter
ordf